

Redakčná rada

RNDr. M. Bizubová
Doc. RNDr. K. Čížmarová, CSc.
Doc. RNDr. A. Dubcová, CSc.
RNDr. Štefan Karolčík, PhD.
RNDr. F. Kele, CSc.
RNDr. Peter Likavský, CSc.
Mgr. L. Matoušková
Prof. RNDr. J. Mazúrek, CSc.
Prof. RNDr. E. Michaeli, CSc.
Prof. RNDr. J. Mládek, DrSc.
RNDr. M. Nogová
Doc. RNDr. R. Novodomec, CSc.
Mgr. Miloslav Ofúkaný
Prof. RNDr. J. O'faheľ, CSc.
RNDr. Pavel Sadloň
RNDr. M. Zaťková

Časopis vychádza v spolupráci s:
Geografickým ústavom SAV
a GEOINFORMATIKA.SK

Redakcia

Doc. RNDr. Ján Lacika, CSc. – šéfredaktor
Doc. RNDr. Ladislav Tolmáči, PhD.

Adresa redakcie

Časopis Geografia
Štefánikova 49
814 73 Bratislava
Telefón: 02/524 927 51

Časopis vychádza štvrťročne. Cena jedného čísla je 1,50 EUR/45,19 Sk. Vydáva: Ing. Eva Jankovičová – Geo-servis, Opletalova 54, 841 07 Bratislava, IČO: 32219059.

Číslo 3 bolo odovzdané do tlače 15. 11. 2011 a vydané 30. 11. 2011.

Evidenčné číslo per. tlače: EV 504/08

Na vydávanie časopisu prispieva Ministerstvo školstva Slovenskej republiky.

Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty. Objednávky do zahraničia vybavuje Slovenská pošta, a.s., Stredisko predplatného tlače, Námestie slobody 27, 810 05 Bratislava 15, e-mail: zahranična.tlac @slposta.sk.

Príspevky sa honorujú. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú.

Časopis Geografia

si môžete objednať na adrese:

Geo-servis
P. O. Box 241
850 00 Bratislava 5

Objednávku časopisu Geografia napíšte čitateľne, uveďte plné meno a adresu s PSČ a počet objednaných výtlačkov. Uveďte, od ktorého čísla si časopis objednáte. Na požiadanie vám môžeme poslať faktúru.

Predplatné na rok: 8,- EUR/241,- SK (6,- EUR + 2,- EUR poštovné). Platí sa za kalendárny rok, nie za školský rok. Ak si časopis objednáte až od druhého, resp. tretieho alebo štvrtého čísla, zaplaťte príslušnú časť predplatného.

Predplatné môžete zaplatiť poštovou poukážkou na vyššie uvedenú adresu, alebo uhradiť na bežný účet v Slovenskej sporiteľni, mestská pobočka Bratislava, číslo účtu:

0011618244/0900

Ročník 19

Geografia

Číslo 4

2011

Časopis pre základné, stredné a vysoké školy

cena 1,50 EUR

OBSAH

- 112/ Misijná činnosť na Novom Zélande**
Anna Mydlová
- 119/ Virtuálny obraz regiónu cestovného ruchu Turiec na internete**
Rastislav Cákoci
- 125/ Školská vlastiveda alebo (regionálna) geografia**
Jaroslava Magulová
- 128/ Zoznam autorov**
- 129/ Postavenie geografie vo vzdelávacom kurikule na Slovensku a v susedných štátoch**
Ivana Tomčíková
- 131/ Na pamiatku profesora RNDr. Michala Zaťka, CSc.**
Rudolf Novodomec
- 132/ Život a dielo významného jubilanta Dr. H. C. Prof. RNDr. Florina Žigraia, DrSc. vedca, pedagóga a humanistu**
Eva Michaeli, Martin Boltiziar, René Matlovič
- 134/ Veľký dar**
Erika Chromiaková
- 136/ Snaha o udržateľný spôsob života sa začína na tanieri každého Slováka**
Diana Rodáková
- 139/ Šariš**
Ján Lacika

Náš časopis Geografia by mal na budúci rok dosiahnuť jubilejný 20. ročník. Či sa tak naozaj stane, je veľmi otázne. Ministerstvo školstva už avizovalo, že v rámci úspešných opatrení prestane dotovať väčšinu odborných periodík. Žiaľ, bez tejto finančnej pomoci nemôžeme vychádzať. Redakčná rada na túto zlú situáciu reagovala tak, že sa v roku 2012 pokúsime vydať náš časopis aspoň v PDF formáte a distribuovať prostredníctvom internetu. Medzitým budeme hľadať iné zdroje. Ak sa nám to podarí, vrátíme sa do papierovej podoby. Ďakujeme čitateľom za pochopenie.

Redakcia

Obr. na prvej strane obálky: Kaplnka pri Nižnom Slavkove. Foto. J. Lacika

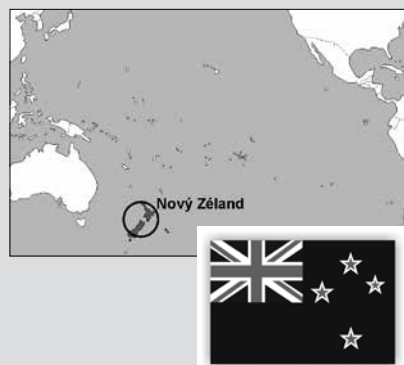
ISSN 1335-9258

Časopis Geografia nájdete na:
www.geoinformatika.sk

Misijná činnosť na Novom Zélande

Anna Mydlová

Misijná činnosť sa začala už v ranej cirkvi. Po zániku Rímskej ríše sa priestor pre evanjelizáciu rozšíril a Cirkev začala svoje účinkovanie aj v strednej a severnej Európe. Do konca 9. storočia sa v Európe uskutočnili štyri veľké misijné výpravy do anglickej, nemeckej, škandinávskej a slovanskej oblasti. Súvis s misiou majú aj neslávne známe križiacke výpravy. Nový typ misií sa objavil v 13. storočí v súvislosti so vznikom nových rehoľných rádov, nazývaných žobravé rady. Mali veľký vplyv na vnútornú obnovu Cirkvi ale aj pri evanjelizácii Afriky, Ázie a neskôr aj Ameriky. Nové rády si medzi prvými uvedomili, že križiacke ťaženia sú nesprávnou formou evanjelizácie a obrátenia na kresťanstvo. Prišli na novú modernú misijnú metódu – aby bol misionár úspešný, musí prísť k ľuďom, ku ktorým je poslaný ako priateľ, poznať ich kultúru, jazyk, náboženstvo, zvyky. Obdobie 15. storočia je charakteristické veľkými objaviteľskými výpravami. Zámorské objavy nových území spustili novú etapu v dejinách – kolonizáciu. Novoveké misie Cirkvi veľmi úzko súvisia práve s koloniálnym rozmachom vtedajších mocností ako bolo Anglicko, Francúzsko či Španielsko. Termín „misia“ v dnešnom význame pochádza práve z koloniálneho obdobia.

z Cirkevnej misionárskej spoločnosti (CMS). Usadili sa v Bay of Islands, v usadlosti Rangihoua, neskôr v Kerikeri a Paihii. V roku 1823 ich nasledovali metodistickí misionári z Wesleyan London Missionary Society. Za svoju základňu si vybrali Hokiangu. Podľa dohody vykonávali svoju činnosť na západnom pobreží a východnú časť ponechali zástupcom CMS. V tridsiatych rokoch sa dohoda porušila a obidve skupiny začali rozširovať svoje pôsobenie do ďalších oblastí. Misijné stanice pôsobili ako enklávy v pohanskom svete. CMS mala v roku 1938 desať staníc a metodisti jedenásť.

Približne od prvej polovice 19. storočia do polovice 20. storočia nastal najväčší misijný rozmach. Toto obdobie je nazývané aj „zlatou érou“ misií. A práve v zhruba tomto období sa začalo pôsobenie prevažne anglikánskych ale aj katolíckych misionárov na území Nového Zélandu.

Nový Zéland – kraj sveta

Nový Zéland je od ostatných krajín veľmi vzdialený a vyvíjal sa izolovane. Patrí k najodľahlejšim končinám sveta. Prví obyvatelia boli Maorčania. Ostrovy pomenovali Aoteaora – „Krajina dlhého bieleho mraku“, pretože na prítomnosť pevniny ich upozornil veľký biely mrak. Predpokladá sa, že na ostrovy doplávali na kanoe okolo roku 900 n. l. Takmer do konca 18. storočia boli jedinými ľuďmi, ktorí tu žili. V roku 1769 moreplavec James Cook ostrovy oboplával a zmapoval. Otvoril tým cestu na Nový Zéland pre lovcov tuleňov, veľrýb a obchodníkom. Rôzne nepokoje a hrozba pripojenia k Francúzsku donútili Britov k tomu, že v roku 1840 vyhlásili Nový Zéland za svoju kolóniu. Vo Waitangi v Bay of Islands bola podpísaná zmluva medzi britskou korunou a maorskými náčelníkmi. Z politického hľadiska je Nový Zéland veľmi mladá krajina. Jeho osídľovanie Európmi sa začalo až na začiatku 19. storočia. Medzi prvými prisťahovalcami na Novom Zélande boli misionári, ktorí

v mnohých smeroch ovplyvnili vývoj spoločnosti v tejto krajine.

Pôsobenie misií na Novom Zélande

Prví misionári sa na Nový Zéland doplavili v roku 1814. Cieľom misií bolo zmeniť maorskú spoločnosť – „civilizovať“ ju a pokresťančiť. Prví zástupcovia boli

Prví rímskokatolícky misionári sa na severnom ostrove vylodili v roku 1838. Začali pracovať pod vedením biskupa Pompelliera a spolu s členmi mariánskeho spolku sa vydávali na misijné cesty do blízkych aj vzdialených lokalít. Jednotlivé misionárske spoločnosti po celom Novom Zélande postupne vybudovali misijných staníc. Do dnešného dňa sa ich zachovalo

Chov oviec je na Novom Zélande veľmi rozšírený.

Foto A. Mydlová

Cape Reinga – prvý kontakt s pevninou Nového Zélandu

len málo a medzi najznámejšie misionárske stanice na Novom Zélande dodnes patria misia Pompallier, Te Waimate, misionárska stanica v Kerikeri a misia Mangungu. Všetky sa nachádzajú na severe krajiny, v provincii Northland, kde misionárske spoločnosti začínali svoju misijnú činnosť a spoluprácu s Maorčanmi. V súčasnosti patria medzi historické miesta Nového Zélandu a sú múzeami. Spája ich stará obchodná cesta, ktorú si návštevníci môžu prejsť so špeciálnym pasom misionára a oboznámiť sa so životom na misijných staniach pred vyše sto rokmi.

Prvé misie CMS chceli Maorčanov najprv zmeniť tak, aby prijali západné hodnoty a správanie. Mal to byť prvý krok k prijatiu viery. Učili ich obchodovať s tovarom, kde nechýbali samozrejme zbrane. Vo väčšine oblastí predchádzala snahám šírenia viery obchodná expanzia alebo nastupovali paralelne. Misionári sa snažili využívať ekonomické a všetky spoločenské zmeny vo svoj prospech. Isté však je, že v začiatkoch bol život s Maorčanmi veľmi ťažký. Misionárov zastrášovali a šikanovali. Maorčania vnímali misionárov len ako obchodníkov, ktorí im sprostredkujú výmenu tovaru a naučia ich to čo vedia. Spočiatku ich brali vypočítavo a trpeli ich medzi sebou len preto, že im mali priniesť ošoh. Ochrancom misionárov sa stával sám náčelník kmeňa, lebo mu prinášali ekonomický pokrok. Z toho následne pramenili vojny a kmene navzájom bojovali o obchodnú silu a trhy. Séria viacerých vážnych bojov bola príčinou značného úbytku obyvateľstva a presuny zmenili osídlenie celej krajiny. Nemenej vážne dôsledky na maorskú populáciu mali aj choroby, ktoré do krajiny Európania zavliekli.

Maorskú spoločnosť sa ale rýchlo menila a vyvíjala. Misionár pre domorodcov postupne predstavoval obchodníka, učiteľa, liečiteľa a časom i mierotvorcu. Vďaka misionárom pochopili hodnotu mieru. Pomohli im vyhnúť sa viacerým bojom, pretože uzavrieť mier podľa kresťanských pravidiel nebolo ako jediné pre kmeň hanbou. Vďaka mieru pribúdalo

Foto A. Mydlová

James Cook – objavovateľ Nového Zélandu

mladých mužov, ktorým sa podarilo dosiahnuť dospelosť. Maorská populácia sa zväčšovala.

K prvému prijatiu kresťanstva došlo na severe krajiny v roku 1830. Tu bola zmena maorskej spoločnosti najmarkantnejšia. Kresťanská viera pre nich postupne nadobúdala väčší význam, no na druhej strane sa nechceli úplne vzdať svojich zvykov. Kresťanstvo často kombinovali so svojou tradíciou a vytvárali si vlastné verzie. Napriek tomu mnoho mladých Maorčanov sa stalo kazateľmi a pomáhali

Foto A. Mydlová

Mestečko Russel v Bay of Islands

Tradičné oblečenie Maorčanov

široť vieru medzi svojimi ľuďmi. Misionári považovali ich činnosť za ústrednú.

Rovnako dôležité bolo tlačené slovo. Misionári prekladali texty a tlačili knihy. Bolo vytlačených tisíce kníh. U Maorčanov vyvolalo písanie a čítanie nadšenie. Gramotnosť bola pre nich niečím novým a vzrušujúcim a dávala im pocit moci. Novonadobudnuté schopnosti považovali za veľký prínos. Vyhľadávali misionárov,

ktorý im popri učení odovzdávali aj kresťanskú vieru. Pre ľahšiu komunikáciu misionári vytvorili písanú podobu maorského jazyka a stali sa pre Maorčanov nenahraditeľnými. Texty boli samozrejme len náboženské a Cirkev si zachovala monopol. Misionári spolu s vierou úspešne šíрили aj západné kultúrne zvyklosti a maorská spoločnosť sa pretvárala v západný obraz.

Misijná stanica Kerikeri Stone house

Na zmenu životného štýlu Maorčanov začali pôsobiť aj manželky misionárov. Keď neboli prítomní muži, misijnú stanicu viedla žena. Muži sa venovali učeniu maorčiny a vyučovaniu v misijných školách. Aj keď sa im darilo, zmeny neprebíhali spočiatku tak rýchlo, ako by si predstavovali. Maorské deti nechodili do školy pravidelne, potreby kmeňa boli prednejšie. Misionári sa ale zblížovali s Maorčanmi aj v bežnom živote a spolu sa venovali poľnohospodárstvu a mnohým remeslám. Naučili ich efektívne hospodáriť na pôde, starať sa o hospodárstvo a domáce zvieratá. Vďaka moderným pomôckam ich naučili mlieť múku, šiť topánky, tkať látku a podobne.

MisionárisvojimiaktivitamiMaorčanov získali. V roku 1840 sa pokresťančení Maorčanmi - *mihānare* - ráтали na tisíce. Nastal značný rozmach kresťanstva. Odhady z roku 1845 hovoria o tom, že z celkovej počtu 110 tis. Maorčanov sa hlásilo ku kresťanstvu až 64 tis. Maorčanov.

Misijná stanica Kerikeri

Oblasť Kerikeri dlho ovládali traja maorskí náčelníci. Obchodovali s európskymi lovcami veľrýb, nakupovali od nich náradie a zbrane. Nový Zéland až do príchodu Britov nepoznal železo. Túžba po železe a železných výrobkoch prispela k vzájomnej komunikácii Maorčanov a Európanov. V roku 1819 rev. S. Marsden podpísal dohodu s náčelníkom Hongi a odkúpil od neho pôdu pre misijnú spoločnosť (CMS). Misijná stanica v Kerikeri sa tak stala prvou svojho druhu na Novom Zélande.

Misijná stanica Kerikeri bola významným miestom a svedkom zblížovania Maorčanov a Európanov. Stala sa jedným z prvých a najdôležitejších miest Nového Zélandu, kde Maorčania a Európania začali užšie spolupracovať. Maorčania považovali misionárov za veľmi dôležitý kontakt, ktorý im otvára možnosti obchodovať s celým svetom. Misionári zas prišli ako civilizovaní ľudia z vyspelého sveta zachrániť duše Maorčanov. No na druhej strane boli na Maorčanoch úplne závislí, aby v týchto podmienkach vôbec prežili.

Misionári učili Maorčanov čítať a písať, aby mohli študovať Bibliu. Maorčania považovali gramotnosť za veľmi silný a nevyhnutný politický nástroj a o vzdelávanie prejavovali veľký záujem. Maorčania vnímali misionárov ako veľmi dôležitý prostriedok ako sa presadiť medzi Európanmi a v zámorí.

Foto A. Mydlová

Misionári naučili Maorčanov obrábať pôdu a mlieť múku.

Foto A. Mydlová

Misionári priniesli náradie zo železa.

Bohužiaľ, nie vždy došlo k zhode záujmov. Maorčania a Európania mali rozličné svetonázory. Napriek mnohým rokovaniam, ktoré spolu viedli, zostávali často navzájom nepochopení.

V roku 1845 sa začal veľký konflikt medzi Maorčanmi a Britmi, ktorý je známy ako Novozélandská vojna. Následne v roku 1848 bola misijná stanica v Kerikeri definitívne rozpustená.

Misijný dom Mangungu

Prvá misia v zálive Hokianga bola založená v roku 1821. Pôsobila tam však len do roku 1826, kedy sa vzťahy medzi misionármi a miestnymi Maorčanmi zhoršili natoľko, že misionári museli oblasť opustiť. Na konci roku 1827 sa misionári pod ochranou náčelníka kmeňa Ngapuhi do oblasti Northland vrátili. Anglikánska misia Wesleyan založila na brehoch zálivu Hokianga misijnú stanicu Mangungu. Patrila medzi prvé domy novousadlíkov na Novom Zélande. Do roku 1830 sa misia rozrástla a mala najmenej tri ďalšie domy, školu, stolársky obchod, doky pre

Foto A. Mydlová

Misionári Maurov vzdelávali.

Foto A. Mydlová

Spracovanie kože

Foto A. Mydlová

Tlačiarensky stroj na misijnej stanici Pompallier

Misijný dom Mangungu

loďky, cintorín, záhrady a ovocné sady. V roku 1838 celú misiu kompletne zničil silný požiar. Do roka bol postavený nový misijný dom z miestnych stromov kauri. Misijná stanica v roku 1855 prestala plniť svoju úlohu a bola zatvorená. Dom bol rozobratý a preplavený do Aucklandu. O viac ako sto rokov, v roku 1972 bol znovu premiestnený do Hokiangi. Prebehli na ňom rekonštrukčné práce a stal sa chráneným historickým miestom Nového Zélandu.

Od roku 1977 je otvorený pre verejnosť ako múzeum. Táto malá misijná stanica bola svedkom jedného z najväčších stretnutí Maorčanov a Pakeha (pristahovalci, ktorí nemajú maorskú krv), ktoré otvorilo rokovania o podpísaní zmluvy vo Waitangi. Zišlo sa tu takmer 3000 ľudí. Náčelníci debatovali s guvernérom Hobsonom o uzatvorení zmluvy. Miestny misionár rev. Hobbs im robil tlmočníka. Na konci diskusie 70 náčelníkov podpísalo Zmluvu

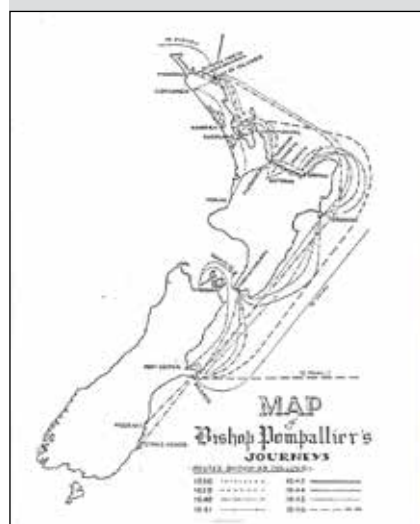

Katolícka misia Pompallier

z Mangungu, predchodkyňu zmluvy z Waitangi.

Misijný dom Pompallier

Hádam najznámejší misijný dom je pomenovaný po svojom zakladateľovi, francúzskom biskupovi Jeanovi-Baptistovi Pompallierovi, vikárovi Západnej Oceánie. Na Nový Zéland sa doplavil v roku 1838 s jedným kňazom a rehoľným bratom. Príchod rímskokatolíckej misie rozhneval už usadených anglikánskych misionárov. Jeho príchod vyrušil aj britského správcu, ktorý sa obával kolonizácie ostrova Francúzmi. Napriek veľkému nepriateľstvu Britov, Pompallierova katolícka misia v anglikánskom prostredí prežila. Budova, dnes známa ako Misia Pompallier, bola pôvodne postavená, aby slúžila ako tlačiareň pre prvú francúzsku rímskokatolícku misiu v Západnej Oceánii. Budova je postavená v jedinečnom francúzskom koloniálnom štýle. Svojou impozantnosťou a eleganciou

Misijné cesty biskupa Pompalliera na Novom Zélande. Zdroj: <http://www.hokiangapompallier.org.nz>

sa líšila od britských koloniálnych budov. Dodnes je výrazným legendárnym prvkom mestečka Russel v Bay of Islands, ktoré sa v polovici 20-tych rokov 19. storočia formovalo na prvé veľké sídlo Nového Zélandu. Pôvodne bolo obchodným centrom Maorčanov. Lovci veľrýb a námorníci tam pravidelne prichádzali obchodovať. Mesto sa rýchlo rozrastalo a Maorčani nad ním postupne stratili kontrolu, ktorá prešla do rúk Európanov. Mesto sa stalo známe predajom alkoholu a zhýralosťou. Paradoxne, Pompallier si v Kororareka (dnešný Russel) urobil administratívne centrum rímskokatolíckej misie na Novom Zélande. V tom čase to bol jeden

z najdôležitejších obchodných prístavov a významné lodné prekladisko v južnom Tichomorí. Rušný prístav tak podporoval Pompallierov zámer šíriť rímskokatolícku vieru na Novom Zélande i do celej západnej Oceánie. Misia Pompalliera sa stala veľmi významnou a vplyv mužov z tejto misie bolo cítiť široko ďaleko, či už sa ľudia stali alebo nestali katolíckmi. Biskup Pompallier podnikol okolo Nového Zélandu mnoho ciest. Počas jeho pôsobenia prišlo na stanicu sedem skupín misionárov, ktorý boli neskôr vyslaný založiť nové misijné stanice po celom Novom Zélande a tichomorských ostrovoch. Na Novom Zélande pôsobilo spolu 22 rímskokatolíckych kňazov, 13 rehoľných bratov a 3 laici.

V roku 1940 sa biskup Pompallier zúčastnil vyjednávania medzi Maorčanmi a Britmi vo Waitangi. Chcel sa uistiť, že v krajine sa zachová cirkevné právo a žiadal o náboženskú toleranciu. Zmluva z Waitangi skutočne garantovala všetkým obyvateľom Nového Zélandu náboženskú slobodu, vrátane maorského vyznania.

V ohrození sa misia ocitla v roku 1945, keď sa rozpútala vojna medzi nespokojnými Maorčanmi a Britmi. Mesto Russel bolo zničené, no misia Pompallier zostala ako zázrakom nedotknutá. Všetko obyvateľstvo bolo evakuované, len misionári zo stanice sa rozhodli ako jediní zostať, napriek tomu, že okolo zúrila vojna.

S výnimkou krátkeho vojnového obdobia, katolícka misia fungovala ako tlačiareň a kníhviazačstvo od roku 1841. Z jej dielne je známych 12 publikácií v náklade takmer 40 000 kópií, od brožúr až po mnohostranové v koži viazané knihy. Misionári z tejto stanice si ako prvý uvedomili, že ak chcú šíriť katolícku vieru a súčasne potlačiť „bludy“ ich protestantských rivalov, musia tlačiť náboženské texty v maorskom jazyku. Maorčania mali o knihy a vzdelávanie veľký záujem.

V roku 1850 sa misionári kvôli rastúcim požiadavkám nových kolónii presťahovali do novej diecézy v Aucklande a vo Wellingtone. V roku 1852 bolo do Aucklandu presťahované aj tlačiarenské vybavenie. Misia zostala v správe garbiara, ktorý tam spracovával kožu od založenia misie. Misia Pompallier je posledná zachovaná budova svojho druhu z čias misionárov na Novom Zélande.

Misijný dom Te Waimate

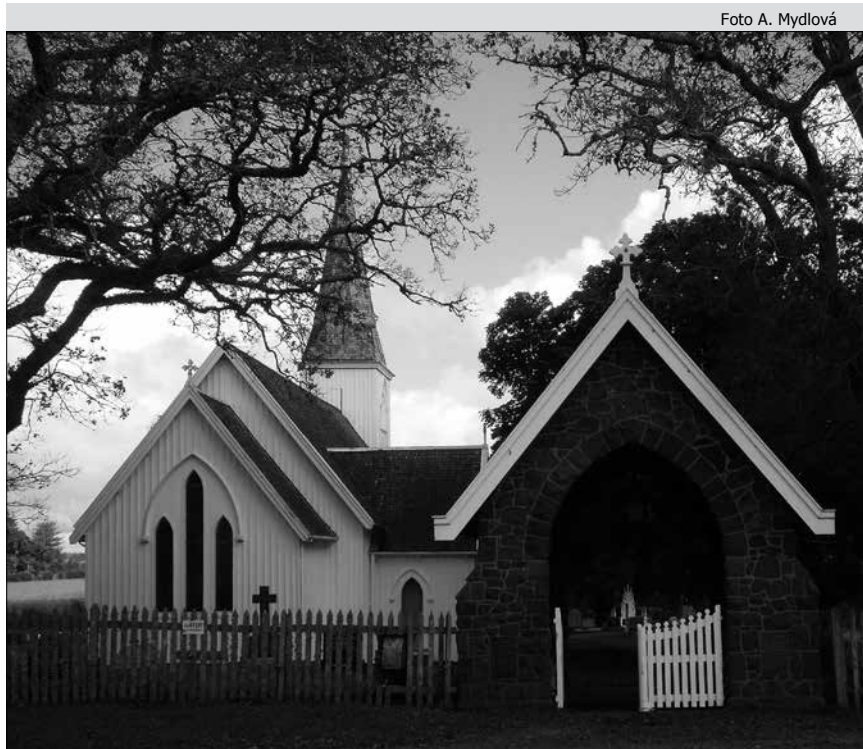
Anglická dedina bola v Te Waimate založená v roku 1830 a bola naplnením

Misia Te Waimate

sna rev. Marsdena o založení farmy podľa modelu cirkevnej misionárskej spoločnosti. Jeho cieľom bolo sa oslobodiť od potravinovej závislosti od Maorčanov a dopestovať si vlastné plodiny, predovšetkým obilie. Chcel

tiež Maorčanov naučiť farmárčiť „civilizovaným“ spôsobom. Bola to veľmi úrodná sopečná oblasť s vynikajúcimi podmienkami na pestovanie. V roku 1830 Cirkevná misionárska spoločnosť pozemky odkúpila a ihneď postavila

Kostolík pri misii Te Waimate

cestu do Kerikeri, kde stál Stone Store so sýpkami a sklodom múky. Misijný dom bol postavený v roku 1831 pre laika G. Clarka. Okrem misijných domov usadlosť mala aj veľký kostol, kováčstvo, tesára, obchody, tlačiareň, vodný mlyn, tehelňu, školy, stodoly, stajne, prístrešky a mnoho malých chalúpok. Pestovali množstvo zeleniny a ovocia, mali kvetinové záhrady a okrasné stromy i živé ploty. Začiatkom 30-tych rokov venovali enormné úsilie vzdelávaniu Maorčanov a odovzdávaniu britských obchodných zručností. Celé dni pracovali na farme a v remeselných dielnach, v tehelni, ženy v kuchyni, v práčovni a v krajčírskych dielnach. Bohužiaľ, misionárska stanica začala do roku 1840 upadať. Mnoho Maorčanov sa z oblasti odsťahovalo. Časť preto, lebo rodiny misionárov od nich odkúpili ich pôdu, časť preto, lebo prítomnosť misionárov im neprinesla ten úžitok a výhody, ktoré od nich očakávali. Práca na farme bola ťažká a menej produktívna ako sa očakávalo. V roku 1942 sa do oblasti prisťahoval biskup Selwyn a snažil sa miestne pomery dostať do normálu. Založil St. Johns College, čím do oblasti pritiahol množstvo aktivít. Časť akadémie tvorila teologická fakulta, časť technická fakulta a časť fungovala ako stredná škola. Akadémii navštevovali deti prisťahovalcov ale aj maorská mládež. V roku 1844 sa biskup aj s akadémiou presťahovali do Aucklandu. Okupácia britskými vojakmi v roku 1945 zničila budovy aj hospodárstvo. Po vojne

boli vyhliadky na oživenie misie len veľmi bledé. Domy sa popredali alebo na mieste schátrali. Zostal jedine dom rev. Clarka, ktorý fungoval ako cirkevná škola a súčasne fara. V roku 1960 sa stal novozélandskou národnou historickou pamiatkou

Záver

Misionári priniesli do krajiny pokrok, vieru ale zo začiatku aj nepokoje. Pozitívny význam misii v kolóniách nie je vždy jednoznačný, ako by sa mohlo z ich zámerov zdať. Misijná činnosť cirkvi svojou enormnou snahou civilizovať domorodcov spôsobovala aj škody. Chceli im vštepiť západný spôsob života a zabúdali rešpektovať ich tradície. To spočiatku prinášalo nezhody a rozvrat hodnôt miestnej spoločnosti. Postupne sa však vzájomné vzťahy zlepšovali a misionári naplno prenikli do maorskej komunity. Na svojich misijných stanicach sa okrem šírenia viery venovali aj iným prospešným činnostiam. Maorčanov začali vzdelávať, stavali školy, tlačili knihy, venovali sa pestovaniu plodín a chovu zvierat, rozvinuli tu rôzne remeslá napr. garbiarstvo, spracovávali potraviny, mleli múku a mnoho iného. Do krajiny priniesli technické výtobytky a vytvorili lepšie životné podmienky. Misionári skvalitnili a obohatili život domorodých Maorčanov. Správne zosúladiť ich predstavy so svojimi „západnými“ a našli cestu ako im

správne podať evanjelium, aby pochopili a prijali učenie. Časom sa vybudovala tak silná veriaca komunita, že z jej vlastných radov pokračovali v šírení viery. Dnes je kresťanstvo najsilnejším náboženstvom na Novom Zélande, pričom sa zachovali aj pôvodné zvyky a tradície Maorčanov. Práve maorská kultúra a misijné stanice sú jednými z najväčších kultúrnych lákadiel na Novom Zélande.

Literatúra a pramene

SINCLAIR, K. a kol: *Dějiny Nového Zélandu*. Nakladateľství Lidové noviny, Praha 2003, 373 str.

KOLEKTÍV AUTOROV: *Nový Zéland. DK Spoločník cestovateľa*. Ikar, Praha 2008, 400 str.

BUČKO, L.: *Na ceste k oslobodeniu. Základy misiologie*. Spoločnosť božieho slova. Nitra 2003, 544 str.

TURNER, P.: *National Geographic Traveler: Nový Zéland*. National Geographic, Praha 2009, 319 str.

Informačný materiál misie Te Waimate
 Informačný materiál misie Pompellier
 Informačný materiál misie Mangungu
 Informačný materiál misie Kerikeri
www.hokianganpompallier.org.nz
www.historicplaces.org.nz
www.pompallier.co.nz

CONCESSION TICKET ADULTS (per mission) CHILDREN FREE

Number of persons: 1 Issue Date: 2/4/11

Manager: BAY OF ISLANDS SITE

THE WHARF, MANGUNGU ROAD, PUNKA OPAKI
 T: +64 09 402 7345 F: +64 9 402 7314
 E: visitors@historic.org.nz

YOUR MISSION
 Feel the magic...

Visit historic Northland... distinctive, powerful, engaging...

ON A MISSION?

Travel the old trade route
PASSPORT
 Feel the magic...

www.historic.org.nz

www.historicplaces.org.nz

Cared for by the New Zealand Historic Places Trust
 Pouhere Taonga

Virtuálny obraz regiónu cestovného ruchu Turiec na internete

Rastislav Cákoci

Historický pojem Turiec sa vzťahuje k regiónu, ktorý sa administratívne prekrýva s regiónmi NUTS IV Martin a Turčianske Teplice, respektíve súčasným obvodom Martin. Turiec má výrazné prírodné hranice, tvorené geomorfologickými celkami Malá a Veľká Fatra, Žiar a Kremnické vrchy. Termín Turiec je v regióne bežne zaužívaný a v spojitosti s cestovným ruchom sa v poslednom období ujal ako hlavná regionálna marketingová značka, reprezentovaná združením cestovného ruchu klaster Turiec. Turiec ako región cestovného ruchu ohraničuje aj aktuálna regionalizácia cestovného ruchu Slovenska (2003) od spoločnosti Aurex a Ústavu turizmu.

Príchodu návštevníka do cieľového regiónu (destinácie) a následnému využívaniu služieb predchádza rozhodovací proces toho istého návštevníka o výbere regiónu (destinácie). Do tohto procesu vstupujú rôzne faktory. Podľa delenia činiteľov rozvoja cestovného ruchu (MARIOT 1983) ich chápeme ako selektívne faktory.

Do procesu rozhodovania vstupujú informácie. Tie v konečnom dôsledku rozhodnú o výsledku. Nositeľom informácie je médium. Médium môže byť aj jednotlivec, sprostredkujúci spoje skúsenosti a takto sa podieľa na stimulovaní potenciálneho návštevníka a jeho rozhodovaní. Nás však zaujímajú masové média, masmédiá. Podľa formy sa delia na periodiká (noviny, časopisy a iné) a elektronické (rozhlas, televízia, internet). Tieto média vytvárajú mediálny obraz regiónu (Media Image). Virtuálny obraz regiónu na internete je časťou mediálneho obrazu, kde internet predstavuje nové médium, komunikačný kanál, nositeľa informácie. Termín virtuálny obraz sme zaviedli na pomenovanie špecifického obrazu regiónu, ktorý vytvára. Virtuálny obraz chápeme ako významný prvok v procese rozhodovania sa potenciálneho návštevníka. (významnosť rastie pri skupine prvonávštevníkov). Internet je pre cestovný ruch hlavným informačným médium. Podľa údajov organizácie TIA (*The Travel Industry Association of America*) až 67 % turistov v USA roku 2004

využilo internet na plánovanie svojich oddychových aktivít, resp. dovolenky ako prvotný zdroj informácií (KAPLANIDOU a VOGT, 2004). Pre zmenu z európskych štatistik o využívaní internetu sa dozvedáme, že v roku 2008 bolo medzi jednotlivými aktivitami, využitie služieb súvisiacimi s cestovným ruchom na prvom mieste, keď až 32 % zo všetkých užívateľov internetu v EÚ ho využilo za týmto cieľom (LÖÖF 2008). Na Slovensku predstavoval tento podiel 29 %.

Pre potreby cestovného ruchu sa v zahraničnej literatúre zaužíva termín *Destination Image*. Destinačný obraz je odvodený od širokého spektra informačných zdrojov (ECHTNER a RITCHIE 1991).

Problematike mediálneho a virtuálneho obrazu regiónu cestovného ruchu, destinácie sa venovali rôzni autori (KAPLANIDOU a VOGT 2006, LEUNG, LAW a BUHALIS 2010, GRÜTER, BLATTMAN, VON BURG a MYRACH 2010, INVERSINI, CANTONI a BOLCHIN 2010). K hodnoteniu internetových stránok sa zvykne využívať obsahová analýza (CHOIA, LEHTO a MORRISON 2007). Prvým pokusom o kvantifikáciu kvality internetových stránok bol model eMICA (DOOLIN, BURGESS a COOPER 2002). Pre naše potreby hodnotenia komplexného virtuálneho obrazu regiónu cestovného ruchu využívame metódu AQITI, ktorá rozširuje kvalitatívne postupy aj o kvantitatívne vyjadrenie. Teoretické

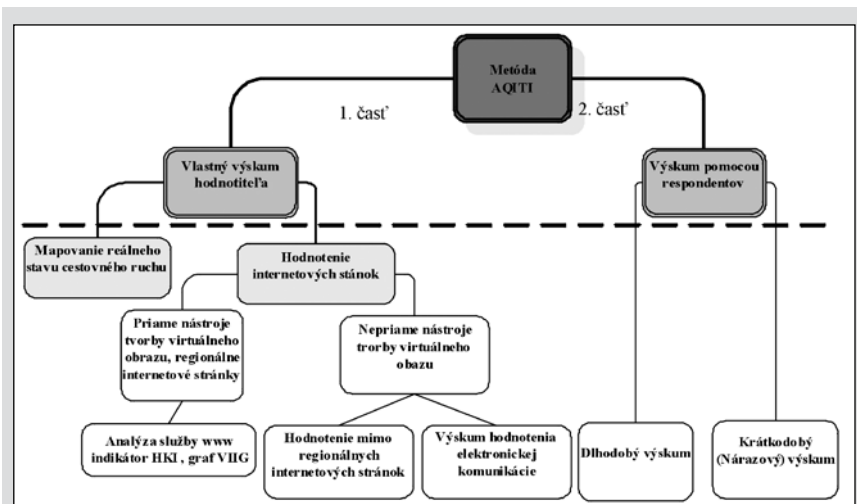
východiská hodnotenia virtuálneho obrazu regiónu cestovného ruchu pomocou metódy AQITI (CÁKOVI 2008 a 2009; CÁKOVI a TOLMÁČI 2009) sme aplikovali na región Turiec.

Hodnotenie virtuálneho obrazu regiónu cestovného ruchu Turiec

Metóda AQITI (obrázok 1) má dve hlavné časti. Nosný výskum hodnotiteľa, pozostávajúci s dôkladnej znalosti reálneho stavu skúmaného regiónu a následného hodnotenia internetových stránok. Druhá časť predstavuje respondentový výskum. Respondentov si je možno cielene vybrať podľa potrieb aký virtuálny obraz chceme hodnotiť. Virtuálny obraz regiónu cestovného ruchu nie je jeden. Faktor, ktorý diferencuje virtuálne obrazy je jazyk, ktorý sprostredkuje informáciu o regióne. Pri výbere respondentov teda za hlavné kritérium považujeme jazyk. Výskum pomocou respondentov o regióne Turiec sme realizovali v Českej republike a v Maďarsku. Hodnotili sme virtuálny obraz regiónu Turiec v českom a maďarskom kultúrnom prostredí.

Reálny stav

Ak máme ambíciu hodnotiť kvality virtuálneho obrazu regiónu cestovného ruchu Turiec, musíme poznať reálny stav

Obrázok 1. Schéma metódy AQITI

cestovného ruchu a poznať návštevnosť v regióne. Pri hodnotení virtuálneho obrazu vychádzame z hypotézy, že vyššia návštevnosť internetovej stránky sa prejaví zvýšenou návštevnosťou reálnych návštevníkov, teda vývoj návštevnosti daného regiónu závisí od kvality daných internetových stránok. Tento výskum v regióne Turiec realizovaný po prvý krát, preto túto hypotézu nemôžeme potvrdiť ani vyvrátiť.

Pri analýze reálneho stavu a návštevnosti sme vychádzali zo štatistických údajov o ubytovaných návštevníkoch (Štatistický úrad SR), z údajov o návštevníkoch kultúrnych zariadení a empirických skúsenosti s regiónom Turiec.

V regióne Turiec badať istú disproporcii (tabuľka 1) pri rozmiestnení ubytovaných návštevníkov. Severná časť regiónu (o-

kres Martin) zahŕňa približne 60 % všetkých ubytovaných návštevníkov, ale počet prenocovaní tvorí len jednu tretinu regionálnych čísel (v roku 2009). Spôsobujú to kúpele v Turčianskych Tepliciach. Kúpeľní hostia spôsobujú aj výrazný nepomer v priemernom počte prenocovaní. V okrese Turčianske Teplice je nepomer aj v ďalších výkonoch. Dve obce, samotné Turčianske Teplice a Mošovce ubytovávajú absolútnu väčšinu návštevníkov. V roku 2006 to až 98,6 % návštevníkov.

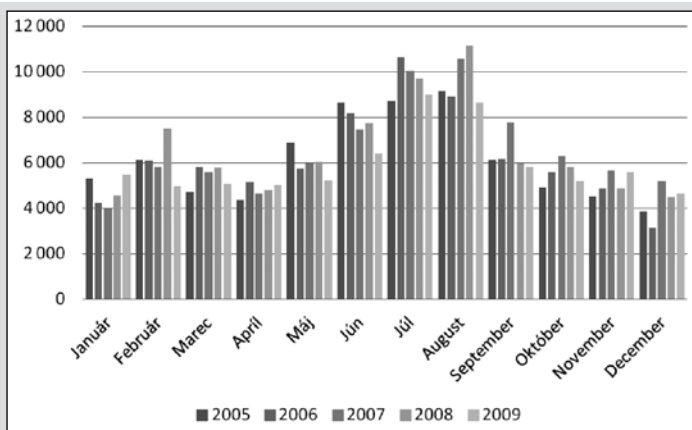
Zaujímavo vyznievajú aj údaje o sezónnosti (obrázok 2). Predpoklad o dominantnej zimnej sezóne neplatí a čísla sú takmer totožné s celým rokom, mimo hlavnej letnej sezóny. Návštevníci lyžiarskych stredísk pochádzajú priamo z regiónu, respektíve blízkeho okolia a nevyužívajú ubytovacie služby, rovnako pre nich nie je dôležitý virtuálny obraz.

Nízke počty ubytovaných návštevníkov v ostatných obciach okresu Turčianske Teplice, veľký nepomer počtu lyžiarov v strediskách a ubytovaných návštevníkov v zimných mesiacoch nás privádzajú k o-
podstatnej domnienke, že v regióne Turiec sa vyskytuje čierne ubytovanie. Túto domnienku nám potvrdili aj regionálni pracovníci z cestovného ruchu. Netrúfli si však na kvalifikovaný odhad pomeru legálneho a nelegálneho ubytovania.

Ku komplexnosti analýzy návštevníkov treba povedať, že istú časť ubytovaných hostí predstavujú účastníci kongresov usporiadaných Lekárskou fakultou Jána Jessenia a Fakultnou nemocnicou Martin. Tento typ hostí ako aj väčšina kúpeľných hostí nepatrí k tradičným individuálnym návštevníkom, ktorí by si región Turiec zámerne vybrali. Preto pre nich kvalita virtuálneho obrazu nezohráva významnú úlohu. Z toho usudzujeme, že počet reálnych návštevníkov pozitívne ovplyvnených virtuálnym obrazom je veľmi nízky.

Turiec		2005	2006	2007	2008	2009
Domáci návštevníci	Počet návštevníkov	51 076	53 233	56 696	57 792	54 711
	Počet prenocovaní	211 227	221 891	247 635	254 349	251 157
	Priemer. poč. prenocovaní	4,1	4,2	4,4	4,4	4,6
Zahraniční návštevníci	Počet návštevníkov	22 195	21 236	22 179	20 583	16 188
	Počet prenocovaní	66 890	72 414	78 026	71 979	67 645
	Priemer. poč. prenocovaní	3,0	3,4	3,5	3,5	4,2
SPOLU Turiec	Počet návštevníkov	73 271	74 469	78 875	78 375	70 899
	Počet prenocovaní	278 117	294 305	325 661	327 850	318 802
	Priemer. poč. prenocovaní	3,8	4,0	4,1	4,2	4,5
SPOLU okr. Martin	Počet návštevníkov	53 752	48 530	49 056	48 046	43 611
	Počet prenocovaní	139 332	127 553	125 407	123 124	107 169
	Priemer. poč. prenocovaní	2,6	2,6	2,6	2,6	2,5
SPOLU okr. Turč. Teplice	Počet návštevníkov	19 519	25 939	29 819	30 329	27 288
	Počet prenocovaní	138 785	166 752	200 254	203 204	211 633
	Priemer. poč. prenocovaní	7,1	6,4	6,7	6,7	7,8

Tabuľka 1. Štruktúra návštevnosti regiónu

Obrázok 2. Vývoj počtu návštevníkov podľa mesiacov v regióne Turiec

Analýza služby WWW (index HKI, graf VIIG)

V regióne Turiec sme vytypovali 36 subjektov podieľajúcich sa na rozvoji cestovného ruchu (tabuľka 2). Z toho 30 má internetovú stránku a teda sa aj aktívne podieľajú na tvorbe virtuálneho obrazu regiónu cestovného ruchu Turiec. Tieto stránky sme hodnotili a považujeme ich za priame nástroje tvorby virtuálneho obrazu regiónu, keďže ich zriaďovateľmi a správcami sú subjekty priamo z regiónu Turiec.

			HKlo	HKIt	Poradie kvality (HKlo+HKIt)
Informačný systém Turca	http://www.infoturiec.sk/	HKI T _α	1,33	1,93	
ZMOT - združenie miest a obcí Turca	http://www.turiec.sk/	HKI T _α	0,53	1,73	
klastre Turiec	http://www.turiec.sk/	HKI T _α	0	0	
Združenie cestovného ruchu Veľká Fatra	http://www.regionvelkafatra.sk/	HKI T _α	0,46	0,66	
Združ. cestovného ruchu Malá Fatra		HKI T _α			
Združ. obcí Horného Turca na ochranu živ. pr.		HKI T _α			
Združ. Turčiansko Vážsko-Fatranská cesta		HKI T _α			
TIK mesta Martin	http://www.tikmartin.sk/	HKI T _β	1,26	1,2	
Informačné centrum JASED	http://www.jasenskadolina.sk/	HKI T _β	1,93	1,8	9
TIC Turčianske Teplice	http://www.turciansketeplice.sk/	HKI T _β	1,87	2,07	
TIK Snowland Valča	http://www.snowland.sk/	HKI T _β	2,07	2,33	6
Mesto Martin	http://www.martin.sk/	HKI T _γ	1,33	1,6	
Mesto Turčianske Teplice	http://www.turciansketeplice.sk/	HKI T _γ	1,87	2,07	7
Vidiecka obec Mošovce	http://www.mosovce.sk/	HKI T _γ	1	1,6	
Vidiecka obec Turany	http://www.turany.sk/	HKI T _γ	1,26	1,6	
Mesto Vrútky	http://www.vrutky.sk/drupal-5.2/	HKI T _γ	1,27	1,6	
Vidiecka obec Bystrička	http://www.bystricka.sk/web/sk/	HKI T _γ	0,86	1,2	
Vidiecka obec Belá-Dulice	http://www.beladulice.sk/	HKI T _γ	0,6	1,94	
Vidiecka obec Blatnica	http://www.blatnica.sk/	HKI T _γ	1,46	2,34	8
Vidiecka obec Vrícko		HKI T _γ			
Kúpele Turčianske Teplice	http://www.therme.sk/	HKI T _δ	2	1,4	
Spa & Aquapark Turčianske Teplice	http://aquapark.therme.sk/	HKI T _δ	2,27	2,2	5
Martinské hole - Lyžiarske stredisko	http://www.martinky.com/	HKI T _δ	2,8	2,4	1
Jasenská dolina - Lyžiarske stredisko	http://www.jasenskadolina.sk/	HKI T _δ	2,6	2,27	2
Valčianska dolina - Lyžiarske stredisko	http://www.snowland.sk/	HKI T _δ	2,06	2,47	4
Turčianska bicyklová skupina JUS	http://www.tbsjus.sk/	HKI T _δ	0,6	1,67	
Bicyklovanie v Turci	http://www.cyklisticketrasy.sk/	HKI T _δ	0,8	1,8	
Múzeum slovenskej dediny - Martin	http://www.skaznenmartin.sk/	HKI T _δ	1,6	1,94	
Múzea SNM v Martine a Blatnici	http://www.snm.sk	HKI T _δ	1,14	1,8	
Národný cintorin	http://www.snk.sk	HKI T _δ	0,27	0,93	
Sklabiňský hrad	http://www.castrumsclabana.sk/	HKI T _δ	0,67	1,6	
Blatnický hrad	http://www.hradblatnica.sk/	HKI T _δ	0,8	1,6	
Znievsky hrad		HKI T _δ	0	0	
Lanové centrum Turčianske Teplice	http://www.lanovecentrum.sk/	HKI T _δ	0,8	1,47	
Ranch Amadeus - agroturistika	http://www.ranchamadeus.sk/	HKI T _δ	2,47	2,34	3
Penzión Sv. Mitra	http://www.penzionsvmitro.sk/	HKI T _δ	2,2	1,47	10

Tabuľka 2: Hodnotené stránky podieľajúce sa na tvorbe virtuálneho obrazu regiónu Turiec (november 2010)

Za nepriame nástroje tvorby virtuálneho obrazu považujeme internetové stránky, ktoré nie sú zriadené subjektmi (v tomto prípade) z regiónu Turiec. Sú to hlavne nadregionálne stránky o cestovaní, prípadne populárne stránky s rozmanitým využitím ako portál *youtube.com*, či encyklopédia *wikipedia.org*.

Indikátor HKI predstavuje kvantifikovaný výstup hodnotenia kvality internetovej stránky. Využili sme ho na hodnotenie priamych nástrojov tvorby virtuálneho obrazu, teda 30 regionálnych stránok. Postup pri tvorbe indikátoru HKI bol predstavený v predošlých fázach vývoja hodnotenia virtuálnych obrazov regiónov.

Hodnotenie sa uskutočnilo v priebehu októbra a novembra roku 2010.

Sekundárnym ukazovateľom kvality virtuálneho obrazu regiónu je TOP10 HKI regiónu Turiec. Tento ukazovateľ pracuje s hypotézou, že *potenciálny návštevník v rozhodovacom procese výbere regiónu (destinácie) navštívi prevažne 10*

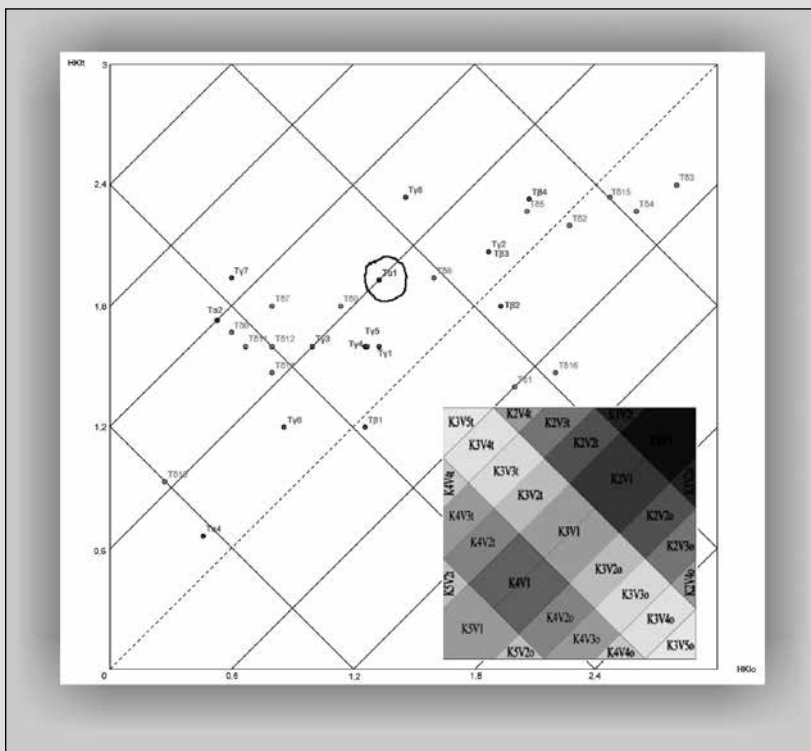
	Liptov	Orava	Turiec
HKlo	23,00	19,06	15,39
HKIt	25,73	21,39	18,94
max. hodnota 30			

Tabuľka 3: Porovnanie ukazovateľa TOP 10 HKI bez stránok súkromného sektora (november 2010)

internetových stránok. Ak berieme do úvahy desať najkvalitnejších stránok bez rozdielu ich zamerania na konkrétne aktivity cestovného ruchu získal región Turiec hodnoty TOP10 [21,4; 22,29]. Predsa len je potrebné robiť rozdiely vo virtuálnych obrazoch v zimnej a letnej sezóne alebo pri vybraných aktivitách. Z tohto dôvodu neberieme do úvahy subjekty v kategórii δ, čo sú v prevažnej miere privátne subjekty cestovného ruchu. Tabuľka 3 zobrazuje porovnanie troch regiónov a ich ukazovateľov TOP10 HKI bez subjektov v kategórii δ. Tu už vidno zásadný pokles hodnôt a zaostávanie regiónu Turiec v porovnaní s konkurenčnými regiónmi. Päť najkvalitnejších internetových stránok patrí práve privátnym subjektom. Pre tvorbu virtuálneho obrazu regiónu sú dôležité regionálne portály v kategórii α. Tie obsahovo pokrývajú celý región na rozdiel od ostatných, ktoré sa zameriavajú na menšie územie a zachytávajú skôr bod ako priestor (bod v zmysle stredisko, priestor v zmysle región).

Obrázok 3 znázorňuje hodnotené internetové stránky rozmiestnené v sektore grafu VIIG. Pozícia troch hodnotených regionálnych portálov (kategória α) je alarmujúco slabá. Informačný systém regiónu Turiec T_{α1} (www.infoturiec.sk) sa nachádza v sektore K3V1 (vyznačený v obrázku krúžkom), teda až v druhej tretine hodnotenia. Výskumy pomocou respondentov ukázali, že tento sektor je už za hranicou bežnej dostupnosti. Konkrétne túto stránku navštívili z 25 respondentov v Českej republike iba piati. Internetová stránka predstavuje turisticko-inzertný portál. Jeho majiteľom je súkromná osoba, teda nie zodpovedná organizácia s cieľom rozvíjať cestovný ruch. Napriek tomu je najkvalitnejším celoregionálnym portálom slúžiacim pre účely cestovného ruchu. Existujúca zastrešujúca organizácia klastre Turiec v čase hodnotenia ešte nemala vlastnú stránku. Preto tu nie je zahrnutá.

Ako vôbec najkvalitnejšia internetová stránka vzišla z hodnotenia stránka lyžiarskeho strediska Martinské hole s označením T_{δ3} www.martinky.com. Veľký priestor je venovaný prehlbovaniu dôvery medzi investorom a zákazníkmi. Turbulentný vývoj a traumatizujúce, medializované kauzy, pôsobili veľmi nedôveryhodne a pri rozhodovaní sa pre návštevu pôsobili negatívne. Internetová stránka strediska veľmi vhodne reflektuje na tento fakt a treba povedať, že nenásilne a prívetivo sa snaží stratenú dôveru získavať späť. Kvalitné internetové stránky majú aj ďalšie lyžiarske strediská Jasenská dolina

Obrázok 3: Graf VIIG pre región cestovného ruchu Turiec (november 2010)

T84 (druhá najlepšia) a Snowland Valča T85 (štvrtá najlepšia).

Solidnú funkciu pri tvorbe virtuálneho obrazu si splňajú stránky turistických informačných kancelárií (kategória β), mimo TIK mesta Martin. V čase hodnotenia bola stránka nedôstojná svojej funkcii.

Celkový pohľad na graf VIIG nám prezrádza, že región Turiec má značné rezervy v kvalite internetových stránok. Najväčšia koncentrácia sa vyskytuje v sektoroch K3V1 (8 stránok), K3V2t (3 stránky) a K4V2t (5 stránok). Hlavne vysoký počet s lepšími technickými parametrami prezrádza fakt, že hodnotené subjekty si už zväčša dajú záležať na výbere tvorcu samotnej stránky, avšak obsahové parametre sú na tom horšie. Špeciálne cudzojazyčné verzie. Stránky sú neaktuálne a nesnažia sa byť výnimočné.

Nepriame nástroje – hodnotenie mimo regionálnych internetových stránok

www.youtube.com

Populárny portál s rozličnými videami prevádzkovaný používateľmi internetu.

Podľa údajov spoločnosti Alexa web zaoberajúce sa monitoringom internetu, boli stránky youtube.com za rok 2010 celosvetovo tretie najnavštevovanejšie, pričom vysoká návštevnosť je dlhodobo stabilná.

Zaujímalo nás aké videá existujú v spojitosti s regiónom Turiec. Zistili sme, že cieľná práca s portálom za účelom zvýšenia atraktivity regiónu Turiec neexistuje. Užívateľ zaujímaví sa o Turiec môže po zhladnutí videí nadobudnúť predstavu, že je tu veľmi živá folklórna scéna, časté povodne a miestni obyvatelia sa radi presúvajú pomocou štvorkoliek. Práve tieto tri kategórie videí sú vyskytujú najčastejšie.

www.metacafe.com

Totožné výsledky pochádzajú aj z ďalšieho populárneho portálu s videami metacafe.com

Pre zaujímavosť uvedieme, že ako vôbec prvé video na tomto portály je ponúknutá takmer šesť minútová pasáž z historického seriálu Povstalecká história, čo človeka neznaleho pomerov môže do istej miery zmiasť.

www.wikipedia.org

Multijazyčná otvorená encyklopédia, podľa údajov spoločnosti Alexa web je

ôsmou celosvetovo najnavštevovanejšou internetovou stránkou za rok 2010. Internetová encyklopédia funguje na vyhľadávaní pomocou hesiel, teda obdobne ako tradičné encyklopédie. Autormi obsahu Wikipédie sú samotní užívatelia a v konečnom dôsledku by sa mohla Wikipedia využívať aj ako marketingový nástroj na tvorbu virtuálneho obrazu.

Región Turiec však túto príležitosť využíva veľmi obmedzene. Logicky najlepšie je spracovaná verzia v slovenčine. Dá sa povedať, že celé heslo je venované prevažne cestovnému ruchu. Je spomenutých viacero dôležitých stredísk a atraktivít. Obsah je však spracovaný iba zjednodušene pomocou štruktúrovaného zoznamu.

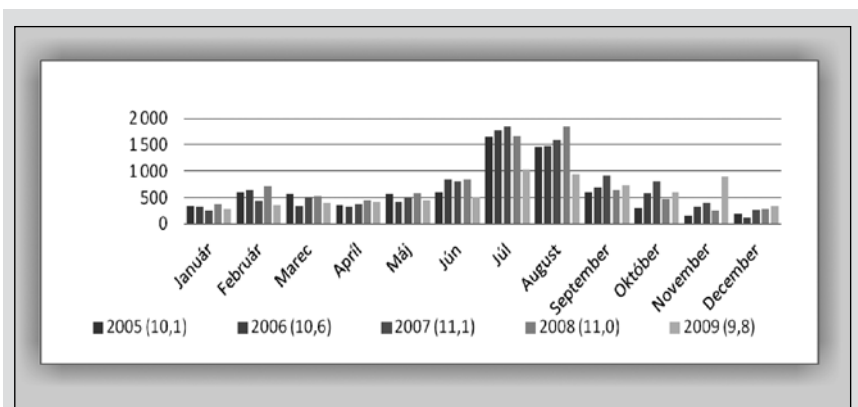
Heslo Turiec je dostupné aj v ďalších jazykoch, českom, nemeckom, anglickom, talianskom, poľskom, ruskom. V spojitosti s heslom Turčianska stolica aj v maďarskom a francúzskom. Treba konštatovať, že pojem Turiec tu vystupuje výsostne ako názov historického regiónu a obsah textov sa tiež viaže len na históriu. Atraktívne informácie pre cestovný ruch úplne absentujú. Iba anglická verzia má odkaz na cestovnú kanceláriu ponúkajúcu aktívnu cyklistickú dovolenku v regióne. Tento odkaz sa tu však nachádza bez predošlého obsahu a pravdepodobne je len lacno nasadeným odkazom cestovnej kancelárie.

Región Turiec nevyužíva priestor, ktorý ponúka Wikipedia a to nielen v spojitosti s rozvojom cestovného ruchu. Špecializovaná odnož Wikipédie zameraná na cestovanie (*wikitravel.org*) absolútne nezaznamenáva termín Turiec. Virtuálny obraz regiónu Turiec ako regiónu cestovného ruchu na Wikipédii neexistuje.

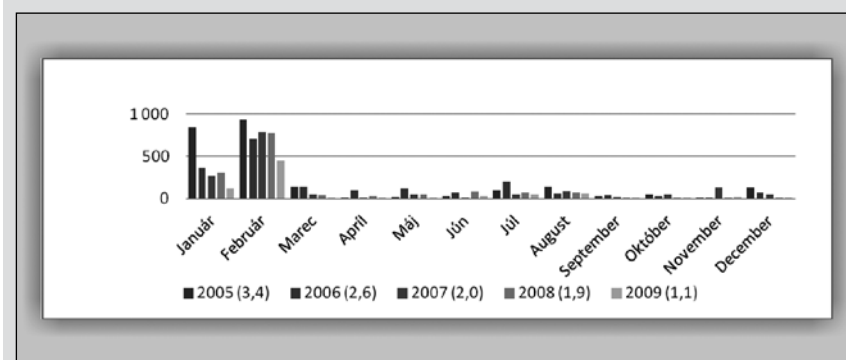
Výskum pomocou respondentov

Druhá časť metódy AQITI sa zaoberá výsostne výskumom pomocou respondentov. Ide v ňom hlavne o potvrdenie alebo vyvrátenie výsledkov získaných výskumom hodnotiteľa. V neposlednom rade aj o istú formu objektivizovania výsledkov hodnotenia virtuálneho obrazu regiónu.

Výskum s respondentmi sledujúcimi región cestovného ruchu Turiec sa uskutočnil jednak v Českej republike, jednak v Maďarsku. V Českej republike sa krátkodobý výskum realizoval na

Obrázok 4. Sezónnosť českých návštevníkov v regióne Turiec (2005 – 2009)

Obrázok 5 Sezónnosť maďarských návštevníkov v regióne Turiec (2005 – 2009)

univerzite Jana Evangelisty Purkyněho v Ústí nad Labem a tiež aj na detašovanom pracovisku tej istej univerzity v Moste. Spolu sa zapojilo 25 respondentov. Výskum v Maďarsku sa uskutočnil v Budapešti na Eötvös Loránd University (ELTE), konkrétne na Fakulte vied. Tohto výskumu sa zúčastnilo spolu 15 respondentov. Českí aj maďarskí návštevníci sú zastúpení v regióne Turiec. Česi sú vôbec najpočetnejšia skupina z pomedzi cudzincov. Sezónnosť sa však líši (obrázok 4 a 5). Českí návštevníci preferujú letnú sezónu, maďarskí naopak zimnú. Ich početnosť v posledných rokoch však klesala.

Výskum spočíval v jednoduchom zadaní, v priebehu 60 minút si mal naplávať pomocou internetu ľubovoľný pobyt v regióne Turiec. Vychádzali sme z nasledujúcej hypotézy, čím má respondent menšie znalosti o cieľovom regióne, tým objektívnejšie môžeme získané výsledky chápať a použiť k zostaveniu virtuálneho obrazu cieľového regiónu na internete. Z tohto pohľadu boli respondenti veľmi vhodní, čo sme si zistili doplnujúcou otázkou o úrovni znalostí pojmu, regiónu Turiec.

Výskum v Českej republike dopadol priaznivejšie v porovnaní s Maďarskom. Jednoznačne pre relatívne neexistujúcu jazykovú bariéru. Českí respondenti tak mohli využiť viac internetových stránok v porovnaní s maďarskými respondentmi. Napriek tomu bol vzniknutý virtuálny obraz značne deformovaný. Voľnočasové aktivity si respondenti v regióne Turiec dokázali naplávať na v priemere 3,5 dňa. Čo je, nerátajúc kúpeľných hostí, lepšie ako realita. Korektné treba povedať, že nie všetky naplánované aktivity sa mali realizovať v Turci. Približne 25 % času zlákal respondentov do iných lokalít. Prevládal Liptov (Skipark Ružomberok, Liptovská Mara, Liptovský Mikuláš, no aj Rajec a lokality národného parku Malá Fatra mimo regiónu Turiec, Rozsutce, Jánošíkove diery. Naplánované aktivity v Turci pozostávali z polovice z aktivít viazucich sa s prírodou a z polovice s kultúrou. Opakujúcim sa nedostatok bola nekonkrétnosť a mierka. Časová aj priestorová. Nekonkrétnosť sa prejavila v podobe formulácií výlet do hôr, Veľká Fatra, Malá Fatra. Časová mierka bol problém viacerých respondentov. Informácie o dĺžke a náročnosti trás ostali neviditeľné. Iba

dvaja respondenti našli kvalitné informácie a naplánovali si turistiku v konkrétnych lokalitách Blatnickej, Gaderskej, Necpalskej a Jasenskej doline. Aktivity spojené s kultúrou už boli trefnejšie. Populárne boli návštevy etnografického múzea, múzea Martina Benku a Karola Plicku. Treba povedať, že informácie o múzeách v regióne Turiec sa na internetových stránkach vyskytujú pomerne často avšak detailnejšie informácie o otváracích dobách, aktuálnych výstavách už treba hľadať zdĺhavejšie. Respondenti z Českej republiky plánovali navštíviť Sklabinský hrad, mesto Martin a Turčianske Teplice. Ako deformáciu berieme časté plánovanie divadelného predstavenia, keďže pre akéhokoľvek turistu je náročné zohnať lístky na predstavenie v priebehu pobytu v regióne.

Absolútne neviditeľné ostali podujatia. Kultúrne aktívny región ponúkajúci napríklad divadelný festival Dotyky a spojenia, Scénická žatva, folklórne slávnosti, Dni mesta Martin, množstvo podujatí v Múzeu slovenskej dediny a rôzne iné, ostal bez akejkoľvek odozvy od respondentov. Ten istý stav platí aj pre respondentov z Maďarska. Múzeum slovenskej dediny, najnavštevovanejšia kultúrna inštitúcia v regióne s vyše 30 000 návštevníkmi za rok ostala až na jednu výnimku nepovšimnutá. To isté platilo aj pri maďarských respondentoch.

Za povšimnutie stojí fakt, že českí respondenti neobjavili možnosti wellnesu v Turčianskych Tepliciach.

Maďarskí respondenti absolvovali komplikovanejšie vyhľadávanie informácií o regióne Turiec spôsobené jazykovou bariérou. Pomocou vyhľadávača google sa všetci prepracovali na stránky maďarskej verzie encyklopédie Wikipedia. Pod pojmom Turóc našli heslo s krátkym historickým obsahom viažuce sa k bývalej župe. Na tomto mieste sa plánovanie pobytu viac diferencovalo. Vďaka Wikipedií sa stala populárna návšteva Sklabinského hradu (bývalé sídlo župy). Podobne ako českí aj maďarskí respondenti mali problém s konkretizovaním výletov do prírody.

Respondent plánujúci si letnú dovolenku si naplánoval pobyt v stredisku Snowland Valčianska dolina. Stredisko je celoročne aktívne a preto vyznieva tento fakt pozitívne. Veľa aktivít z maďarskej časti výskumu sa viazalo na mesto Martin, hlavne návštevy kultúrnych inštitúcií. Etnografické múzeum, Memorandové námestie a Národný cintorín.

Bez povšimnutia ostal Horný Turiec (južná časť) a opäť aj kúpele s aqua-parkom.

Záver

Virtuálny obraz regiónu cestovného ruchu Turiec preukazuje výrazné slabiny, takmer po všetkých stránkach. Región má snahu o rozvoj turizmu, no v porovnaní s konkurenciou neustále zaostáva (tabuľka 3). Regiónu Turiec jednoznačne chýba zastrešujúci portál. Vyjadrenie indikátora HKI pre regionálne stránky ukázalo ich viaceré nedostatky. Slabšiu obsahovú úroveň, nedokonalosti v cudzojazyčných verziách a veľké podcenenie špecifickosti stránky, regiónu, produktu. Chýba tiež systematická práca s nepriamymi nástrojmi ako wikipedia a youtube.

Respondenti odhalili ďalšie zásadné slabiny v obsahu stránok. Medzi najväčšie mementa sa radí absencia viditeľnosti kultúrnych podujatí v regióne. Nie je tomu dávno, čo mesto Martin kandidovalo na európske hlavné mesto kultúry pre rok 2013. Prehralo až v užšom finále. Zdá sa že zaslúžene, pretože kultúrne podujatia nie sú viditeľné a virtuálny obraz regiónu Turiec žiadne kultúrne podujatia nepozná.

Výskum pomocou respondentov poukázal aj na zhoršenú viditeľnosť Horného Turca a špeciálne kúpeľov v Turčianskych Tepliciach. Je badateľné, že komplikovaná spolupráca kúpeľov s ostatnými subjektmi v regióne sa odzrkadľuje aj v horšej pozícii vo virtuálnom obraze. Chabé prípadne žiadne zmienky na internetových stránkach a zlá dostupnosť stránok kúpeľov, môžu zahatať prílev nových návštevníkov do areálu kúpeľov.

Kvalitný virtuálny obraz vytvára priestor pre individuálnych turistov. Región Turiec má výborné predpoklady pre rozvoj mäkkých foriem cestovného ruchu ako napríklad horská turistika, agroturistika, no hlavne cykloturistika. Nielen predpoklady, ale aj existujúce podmienky má na slovenské pomery vynikajúce. Túto aktivitu si z respondentov však nikto nenaplánoval a internetové stránky venujúce sa bicyklovaniu v regióne neboli vôbec objavené.

Príspevok vznikol ako súčasť spracovania grantu č. 1/0454/09

Literatúra a pramene

CÁKOCI, R.: Metóda AQITI - evaluácia propagácie cestovného ruchu na Internete. In: Geografické informácie 12. Stredoeurópsky priestor. Geografia v kontexte nového regionálneho rozvoja. UKF Nitra 2008, str. 244 - 250.

CÁKOCI R.: Virtuálny obraz regiónu na internete v kontexte rozvoja cestovného ruchu. In: 50 let geografie na Přírodovědecké fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Sborník příspěvku z konference, 2009 (v tlači).

CÁKOCI R., TOLMÁČI, L.: Hodnotenie dostupnosti a kvality internetových stránok o cestovnom ruchu. In: *Acta Facultatis rerum naturalium Universitatis Comenianae. Geographica*, No. 52, PRIF UK, Bratislava 2009, str. 109 - 118.

CHOIA, S., LEHTOA, Y., X., MORRISON, A., M.: Destination image representation on the web: Content analysis of Macau travel related websites. *Tourism Management* 28, 2007, str. 118 - 129.

DOOLIN, B., BURGESS, L., COOPER, J.: Evaluating the Use of the Web for Tourism Marketing: a Case Study from New Zealand, *Tourism Management*, 23, 2002, str. 557- 561.

GRÜTER, M., O. BLATTMAN, VON BURG, S., MYRACH, T.: E-Success: An Instrument for Measuring Website Success. In: *Information and Communication Technologies in Tourism 2010*, str. 87- 98.

INVERSINI, A., CANTONI, L., BOLCHIN, D.: Presenting UsERA: User Experience Risk Assessment Model. In: *Information and Communication Technologies in Tourism 2010*, str. 99 - 110.

KAPLANIDOU, K., VOGT, C.: *Destination Marketing Organization Websites (DMOs) Evaluation and Design: What you need to know*. Michigan State University, 2004.

KOLEKTÍV AUTOROV: Regionalizácia cestovného ruchu v Slovenskej Republike. Ministerstvo hospodárstva Slovenskej republiky, Ústav turizmu, Aurex, Bratislava 2003, 114 str.

LEUNG, S.Q.I.R., LAW, R., BUHALIS, D.: Hong Kong Residents' Perception of Travel Websites. In: *Information and Communication Technologies in Tourism 2010*, str. 75 - 86.

LÖÖF A.: Data in focus 46/2008: Internet usage in 2008 - Households and Individuals. <http://ec.europa.eu/eurostat/>

MARIOT, P.: *Geografia cestovného ruchu*, Veda, Bratislava 1983.

ECHTNER, C. M., RITCHIE, J. R.: The meaning and measurement of destination image. *Journal of Tourism Studies*, 2(2), 1991, 2-12.

<http://www.statistics.sk>
<http://www.infoturiec.sk/>
<http://www.turiec.sk/>
<http://www.turiec.sk/>
<http://www.regionvelkafatra.sk/>
<http://www.tikmartin.sk/>
<http://www.jasenskadolina.sk/>
<http://www.turciansketeplice.sk/>
<http://www.snowland.sk/>
<http://www.martin.sk/>
<http://www.turciansketeplice.sk/>
<http://www.mosovce.sk/>
<http://www.turany.sk/>
<http://www.vrutky.sk/drupal-5.2/>
<http://www.bystricka.sk/web/sk/>
<http://www.beladulice.sk/>
<http://www.blatnica.sk/>
<http://www.therme.sk/>
<http://aquapark.therme.sk/>
<http://www.martinky.com/>
<http://www.jasenskadolina.sk/>
<http://www.snowland.sk/>
<http://www.tbsjus.sk/>
<http://www.cyklisticketrasy.sk/>
<http://www.skandenmartin.sk/>
<http://www.snm.sk>
<http://www.snk.sk>
<http://www.castrumslabana.sk/>
<http://www.hradblatnica.sk/>
<http://www.lanovecentrum.sk/>
<http://www.ranchamadeus.sk/>
<http://www.penzionsvmitro.sk/>
<http://www.youtube.com>
<http://www.metacafe.com>
<http://wikipedia.org>
<http://www.alexa.com/>

Školská vlastiveda alebo (regionálna) geografia

Jaroslava Magulová

V príspevku reflektujeme súčasný stav obsahu primárneho školského vzdelávania pre vyučovací predmet „vlastiveda“ a snažíme sa upozorniť na otvorené či otvárajúce sa kľúčové otázky. Pozornosť zaostrujeme na „geografickú časť“ vzdelávacieho obsahu, ktorá je popri množstve implementovaných tém zjavne majoritnou doménou vlastivedy (druhý značný podiel zaberá historiografická časť). Práve spleť tém v súčinnosti s rôznorodými snahami pedagógov v teórii i praxi má za následok nie celkom vyhranený vzdelávacie obsah vlastivedy a posúva ho do skupiny neurčitých, v podstate „integrovaných predmetov“. Tým sa však nezabezpečuje systematizácia poznania detí, ktorá je (mala by byť) jedným z princípov i cieľov školského vzdelávania. Preto hlavným cieľom príspevku je prezentovať i argumentovať ideu školského predmetu geografia na primárnom stupni. V snahe participovať na riešení problematiky hľadáme inšpirácie aj v zahraničných vzdelávacích programoch.

Na úvod je vhodné uviesť, čo bolo vlastne impulzom k reflexii o „primárnom vlastivednom vzdelávaní“ a k následnému napísaniu tohto príspevku. Ide v podstate o dôsledok symbiotického pôsobenia podnetov: osobné skúsenosti z praktickej výučby predmetu vlastiveda; pozorovania školskej výučby; analýza minulého i súčasného vzdelávacieho obsahu (v skromnej podobe kondenzovaného) v Štátnom vzdelávacom programe ISCED 1; štúdium niektorých zahraničných vzdelávacích programov; obsahová analýza súčasných učebníc; reflexia tradície vlastivednej výučby. Pri hlbšom ponore do problematiky sa ukazujú otázky zásadného významu, ktoré v procese súčasných, až príliš dynamických zmien v školskom vzdelávaní v podstate unikajú bez riešení. A čo je podstatnejšie, koncepcia predmetu „vlastiveda“ bola a stále je riešená len sporadicky, náhodne, teda nesystematicky a niekedy je otáznou, či vôbec. Možno povedať, že primárne vlastivedné vzdelávanie, resp. jeho témy sú až príliš nesené neraz otáznou vzdelávacou tradíciou bez reflexie a zmysluplných inovácií. I keď v praxi možno pozorovať vítané rôznorodé projekty vlastivednej povahy, tieto sú najvýraznejšie zastúpené prvkami regionálnej výchovy, pričom ide o sporadické aktivity, ktoré nemajú povahu paušálneho vzdelávania na každej škole a všetkých detí. V tomto príspevku však sledujeme otázku **systematizácie geografického poznania a rozvoja geografického**

myslenia v rámci predmetu „školská vlastiveda“ alebo v intenciách inak označovaného predmetu, ktorý by jej témy zmysluplne zahŕňal. Tento zámer je napokon ovplyvnený koncepciou dvojúrovňového kurikula školského vzdelávania, kde na „prvej úrovni“ – v Štátnom vzdelávacom programe (ďalej len ŠTVP) – je nevyhnutné identifikovať a jednoznačne formulovať isté penzum (odborového) poznania a zručností, ktoré má dieťa v danom stupni a v danej oblasti vzdelávania nadobudnúť.

Tematická rôznorodosť vlastivedného vzdelávacieho obsahu – odborové základy vlastivedy

Z pragmatických dôvodov tu nemožno poskytnúť obsahovú analýzu súčasného vzdelávacieho obsahu vlastivedy. Je však na mieste aspoň v zásadných bodoch priblížiť tematické smerovanie vlastivedy podľa aktuálneho ŠTVP a v súlade s učebnicami. V rámci primárneho vzdelávania má dieťa získať poznanie a zručnosti v intenciách niekoľkých tzv. vzdelávacích oblastí*, pričom každá z nich je vo výučbe pokrytá jedným alebo viacerými vyučovacími predmetmi. Predmet vlastiveda spadá do vzdelávacej oblasti „Príroda a spoločnosť“, v rámci ktorej sa čitateľ ŠTVP môže dozvedieť

značne všeobecné ciele a isté náznaky obsahu vzdelávania: uvedomovanie si priestoru okolo seba; oboznamovanie s prírodnými a spoločenskými javmi okolo seba, súčasne so zákonitosťami ich fungovania. Isto nemožno spochybniť prezentovanú ideu globálnosti (názov vzdelávacej oblasti „Príroda a spoločnosť“ ju tiež jasne demonštruje): „Žiaci si uvedomujú priestor okolo seba, prírodu, ľudí, kultúru a to všetko vo vzájomnom vzťahu a navzájom sa ovplyvňujúce.“ Uvedené ciele nie sú zatiaľ konkretizované do podoby tzv. obsahových a výkonových štandardov, s výnimkou vlastivedy pre 2. ročník. Pritom práve táto konkrétna rovina rozpracovania vzdelávacieho programu môže vypovedať o miere systematickosti a odbornosti vzdelávacieho obsahu. V medziach príspevku sme sa zamerali na dva ročníky: 2. a 4. Ak si všimneme zatiaľ jediný obsahový a výkonový štandard vlastivedy pre 2. ročník, zisťujeme, že deti si majú osvojiť **nástroje orientácie v priestore a selektované faktografické poznatky spadajúce do humánnej a fyzickej geografie**. Tieto

* Súčasne je vhodné si ujasniť, čo sa vlastne myslí pod pojmom „vzdelávacia oblasť“. Zastávame názor, že ide o istú časť – výsek kultúrnej gramotnosti, do ktorej má dieťa postupne takpovediac prenikať a osvojiť si ju. Poznanie a zručnosti, ktoré daná oblasť zastrešuje by sa mali distribuovať do školských vyučovacích predmetov. Je preto otáznou, do akej miery tomuto ponímaniu vyhovuje identifikovaná vzdelávacia oblasť „Príroda a spoločnosť“, keďže týmito slovami sa označujú isté entity, ale nie k nim viažuce sa poznanie, zručnosti a hodnoty.

poznatky sa viažu rozširujúci sa životný priestor dieťaťa (od rodiny cez teritórium obce až po región, kam obec spadá). Možno dedukovať, že v prevažnej miere ide o faktografické poznanie a schopnosť riešiť konkrétne úlohy z oblasti **regionálnej geografie**. Okrem tejto podstatnej domény, minoritnú časť tvoria **faktografické poznatky z oblasti historiografie, morálky a etiky, environmentalistiky a etnografie**.

Okrajovo nemožno obísť problém, ktorý považujeme za zásadný, a to je absencia požiadavky osvojiť si isté kľúčové geografické pojmy. Výkonový štandard v podstate požaduje ovládanie konkrétnych faktov (napr. „vymenovať sviatočné dni“, čo na druhej strane nie je geografické učivo) a výkony konkrétnych, i keď praktických úloh, čo zrejme nemožno považovať za postačujúce. Ako argumentáciu možno uviesť jednoduchý príklad: ako možno od dieťaťa očakávať „orientáciu v pláne“, keď nemá vytvorenú mentálnu reprezentáciu – predstavu – pojem toho, čo to vlastne „plán“ je (táto požiadavka totiž nie je explicitne v programe uvedená). Vráťme sa ale k problému nášho príspevku. Stručným exkurzom do vzdelávacích obsahov a štandardov sme dospeli k záveru, že vlastiveda v **2. ročníku ZŠ má povahu multidisciplinárneho školského predmetu, so značnou prevahou učiva geografickej povahy** (odborové základy pre zvyšné – minoritné témy sme uviedli vyššie). Ide v podstate o zmes rôznych tém viažucich sa na dieťaťu dostupné životné prostredie, pričom v súlade snázvom „vlastiveda“ je logické, že dieťa si osvojuje faktografické geografické a historiografické (či iné ?) poznatky – prírodné a spoločenské objekty i javy, ktoré sú len v tom či onom regióne, čiže sú jedinečné (napr. existuje len jeden Bojnický zámok)**. Nedoriešeným problémom je teda **pojmové poznanie ako zovšeobecnenie konkrétnych javov – faktov** (napr. pojem „zámok“), kde už nemožno hovoriť o jedinečnosti ale o paušálnosti, čo si vyžaduje od dieťaťa mentálne opustenie kontextu rodiny,

**Ale napríklad je diskutabilné, prečo sa v rámci vlastivedy deti učia „dopravné značky“, keď tieto platia aj v susednej Českej republike, nielen v našej vlasti. Ďalej je potom otázne, či si dieťa poznatok zovšeobecni. Ak však cieľom výučby je, aby si dieťa osvojilo používanie značiek len v rodnej obci, tak potom je otázka bezpredmetná.

školy, obce či regiónu, a chápanie platnosti pojmu aj v ostatných životných priestoroch (tzv. dekontextualizácia). Takéto diferencovanie poznania detí nie je uskutočnené v programe pre 2. ročník, avšak zjavné je už v aktuálnych učebniciach **vlastivedy pre 4. ročník** (TOLMÁČI a kol. 2004a; TOLMÁČI a kol. 2004b). Ak porovnáme druhý a štvrtý ročník, zisťujeme, že spomínaná multidisciplinárnosť sa postupne stráca a v učebnici pre 4. ročník sú jasne **profilované časti: geografická a historiografická**, takpovediac bez „rušivých“ fragmentov iných disciplín či odborov. Možno povedať, že vlastiveda vo štvrtom ročníku je (zatiaľ) odborovo čistejšia a vyprofilovaná. Hranice poznania detí majú siahať po hranice našej republiky so stručnou informáciou o umiestnení Slovenska v európskom priestore.

V podstatnej miere je učebnica zastúpená učivami, ktoré majú vedeckú základňu v **geografii**. Historiografické učivá sú pritom v nepomerne menšom zastúpení. Polovica učív („polročné učivo“) pritom vychádza zo **všeobecnej geografie**, kde si deti majú možnosť osvojiť výber základných geografických pojmov a zručností. Znova treba doplniť, že tu nejde o „vlastivedné poznatky“, keďže ich platnosť nie je obmedzená len na území Slovenska. Konkrétnym materiálom učenia detí je deťom blízke a viac či menej reálne dostupnejšie teritórium Slovenska. Druhá časť učív má povahu **regionálnej geografie**, v rámci ktorej deti spoznávajú teritórium Slovenska, kedy už v podstate možno hovoriť o **vlastivednom obsahu** v pravom zmysle.

K pojmu „vlastiveda“ je vhodné dodať, že v druhom ročníku ešte nie je kľúčový pojem „vlast“ tak explicitný, ako vo vyšších ročníkoch, kde sa s týmto pojmom operuje v oveľa väčšej miere. Je pritom zaujímavé, že vstupom na sekundárny stupeň sa frekventovanejším pojmom či už v oficiálnych dokumentoch alebo priamo vo výučbe stáva „Slovensko“. V týchto súvislostiach by bolo vhodné diskutovať o genéze predmetu i názvu vlastiveda, kde sa okrem iného dozvedáme, že školská vlastiveda bola neraz prvorado ponímaná ako vhodný priestor vlasteneckej výchovy, čím sa okrem iného stávala nástrojom politickej moci v školskom vzdelávaní. Geografické, historiografické či iné

poznacie bolo druhoradé. Výraz „vlastiveda“ bezpochyby nesie esencie ako **vlastenectvo, občianstvo, domovina atď.**, pričom tieto implikujú isté kultúrne akceptované a žiaduce postoje a vedomie hodnôt. Ak počítame vo vzdelávaní s učením o vlasti, potom pri programovaní vzdelávania je žiaduce reflektovať ich a vysporiadať sa s nimi. Táto otázka nie je taktiež systematicky riešená či už na úrovni formálnych kurikulárnych dokumentov a napokon ani vo výučbe. Inak povedané, uvedené témy sú všeobecne reflektované a žiaduce, ale nie je dostatočne ujasnené, akým spôsobom a v akej podobe sa majú stať súčasťou učebného obsahu na primárnom stupni. Z uvedených myšlienok vyplýva celý rad otázok typu: prečo je daný vzdelávací obsah zastrešovaný predmetom označovaným ako „vlastiveda“; čo sa takto nazvaným predmetom má sledovať; aký nadobúda vzťah ku geografii, histórii a výchove k občianstvu (napokon aj vo vzťahu k sekundárnemu vzdelávaniu), atď.

„Fyzický priestor“ ako kľúčový koncept geografickej časti vlastivedy

Nadväzujúc na vlastivednú tradíciu a súčasne z geografickej perspektívy možno zovšeobecniť, že kľúčovým konceptom, s ktorým by mal učiteľ narábať, a ktorý by mal byť základným koncepčným pilierom vzdelávacieho obsahu (učív) v intenciách geografickej časti vlastivedy je „**fyzický priestor**“ (pre historiografickú časť: „časový priestor - čas“). Dieťa by malo hlbšie spoznávať, uvedomovať si svoj životný priestor a zároveň utvárať zovšeobecnenia o ňom – pojmy, ktoré mu umožnia rozmýšľať, diskutovať a rozvíjať svoje poznanie o prostredí. Zároveň si má osvojovať nástroje orientácie v tomto prostredí a jeho spoznávania. Prítom základným princípom spoznávania a „zmocňovania sa“ priestoru je smerovanie od známejšieho prostredia k menej známemu. **Hranice priestoru**, o ktorom sa dieťa učí, sa vo vzťahu k dieťaťu postupne rozširujú. Od dieťaťa sa tým žiada čoraz väčšia predstavivosť, symbolizácia a zovšeobecňovanie. Formálne sa tento proces má začínať v 2. ročníku v rámci predmetu vlastiveda, presnejšie v rámci „geografických

učív“, pričom špirálovitým rozvíjaním vzdelávacieho obsahu pokračovať na sekundárny stupeň. Určovanie hraníc zrejme nemožno považovať za fixné, resp. ide o nie celkom vyriešený problém (napríklad: vstupom Slovenska do Európskej únie sa posilnilo učivo v 4. ročníku o európskom priestore, čo pred niekoľkými desaťročiami nebolo aktuálne). V našom vzdelávacom programe je vymedzený priestor, o ktorom sa deti majú učiť, hranicami Slovenskej republiky. Ale napríklad vo francúzskom vzdelávacom programe (u nás 3. a 4. ročník) sú tieto hranice posunuté oveľa ďalej a tomuto priestoru je venovaná väčšia pozornosť. Pre inšpiráciu, vo francúzskom programe sú ako prvé uvádzané tematické celky venované „pozorovaniu našej planéty a rozlišovaniu povrchových odlišností (kontrasty planéty)“ a následne „európskemu priestoru: rozličnosť krajín“, až potom sa pristupuje k „francúzskemu priestoru“. Je však potrebné podotknúť, že „mimofrancúzske priestory“ sú podrobované iba makroanalýze. V súlade s našim vzdelávacím programom sú deti v rôznej miere oboznamované s **geografickými faktami daného teritória**: trieda, škola, obec, Slovenská republika. Práve tieto teritória môžu byť **konkrétnou realitou faktov**, zovšeobecňovaním ktorých môže dôjsť k osvojovaniu si **odborných či vedeckých pojmov**. Takýto postup je evidentne deklarovaný aj v spomínanom francúzskom vzdelávacom programe, kde každý tematický celok je okrem iného vybavený **súborom nosných pojmov**, ktoré si deti majú osvojiť, vrátane **nástrojov orientácie v priestore i geografického poznávania**.

Geografia (a história) ako vyučovacie predmety na primárnom stupni ZŠ

Na otázku „prečo vlastne máme školský predmet s názvom vlastiveda“ by sme zrejme dostali rôznorodé odpovede. Už podľa názvu ide zrejme o snahu „učiť deti o našej vlasti“, „získať povedomie o našej vlasti, o rodnom kraji ako hodnote“. Táto dosť všeobecná odpoveď si však žiada pokračovanie v zmysle: **čo sa deti majú o našej vlasti učiť a prečo**. V snahe zodpovedať predovšetkým prvú časť otázky sa dostávame na pole geografie, presnejšie

regionálnej geografie, ktorá môže identifikovať a formulovať obsahové prvky vlastivedného vzdelávania detí. Takýto postup rešpektuje, že tak ako iné vedné disciplíny i **geografia je odborným diskurzom disponujúcim svojim špecifickým druhom poznania a spôsobov poznávania**. Táto špecifickosť by sa mala logicky odrážať vo výbere nielen učiva, ale aj stratégií výučby (napr. učiteľ musí voľiť iné vyučovacie stratégie vo výučbe matematiky a geografie; alebo v rozvoji poznania pojmov a vo formovaní postojev k realite). I keď vlastiveda vo svojej mnohoročnej tradícii vystupuje ako integrujúci predmet, je vhodné počítať s tým, že v majoritnej miere disponuje dvoma tematickými oblasťami: geografickou a historiografickou, ktoré sú odlišnými odbornými diskurzmi, a ktoré si žiadajú špecifické vyučovacie postupy a prostriedky. Tým možno spochybniť mnohoraké snahy „učivo odborovo integrovať“ (najznámejšia je metóda projektovej výučby), čo je zjavné napríklad aj zo štandardov pre 2. ročník ZŠ, ktoré sme komentovali vyššie. Tým však nespochybňujeme medziodborový dialóg a „vzájomnú výpomoc“, našim zámerom je však učenie detí a ich rozvoj v rôznych odborných diskurzoch, kam patrí aj geografia a história. A ak chceme zabezpečiť aktívny, konštruktívny proces učenia detí, je nevyhnutné tieto zákonitosti rešpektovať a vyhnúť sa neraz dogmaticky, nekriticky prevzatým koncepciám výučby, ktoré navyše nie sú empiricky overené***.

Uvedené argumenty, ale aj zjavná čitateľnosť geografie v súčasnej vlastivede ako majoritnej časti nás vedie k myšlienke koncipovania školského predmetu na primárnom stupni - geografie, ktorá by vzhľadom na teritoriálnu obmedzenosť mohla vo svojej podstate byť **regionálnou geografiou**. Táto myšlienka však nenesie snahu zavrhnúť „učenie

o vlasti“, nieto ešte implicitného potláčania vlastivedne orientovanej výučby na primárnom stupni. Naopak sme presvedčení o nevyhnutnosti pokračovania tejto tradície. Ako inšpiráciu znova uvádzame koncepciu francúzskeho vzdelávacieho programu, podľa ktorého na primárnom stupni funkciu našej vlastivedy plnia dva vyučovacie predmety: geografia a história. Pričom nemožno vôbec hovoriť o potláčaní vlastivedných tém, možno skôr očakávať opačný efekt: deti sa učia o svojej vlasti z dvoch jasne vyčlenených aspektov - v optike dvoch odlišných diskurzov a v oveľa širších súvislostiach a s perspektívou lepšieho porozumenia. Špecifikom pritom je, že v každej geografickej (i historiografickej) téme sa explicitne uvádza prepojenosť s občiansku výchovou, pre ktorú je taktiež vyčlenený vyučovacie predmet. Ako ďalší príklad možno uviesť koncepciu fínskeho kurikula, v súlade s ktorým vlastivedný obsah je distribuovaný do predmetov: „environmentálne štúdiá“, „biológia a geografia“ (história je však vyučovaná až od 5. ročníka s názvom „história a sociálne štúdiá“). Oblasť či predmet s formálnym „vlastivedným“ označením vlastne ani neexistuje. Okrem špecifickosti geografického diskurzu za dôvod geografie ako predmetu na primárnom stupni považujeme **systematickosť odborového základu**, z ktorého môže predmet vzísť, čo učiteľovi môže značne uľahčiť zostavovanie školského vzdelávacieho programu i samotnú výučbu. Totiž chaotickosť a často bezradnosť u učiteľov v tom, čo a ako vlastne učí je v súčasnej fáze školskej reformy značná.

Za ďalší argument považujeme to, že **dieťaťu umožníme vstup do geografického diskurzu**, čím mu môžeme zabezpečiť plynulý prechod na sekundárny stupeň, za podmienky špirálovitého osnovania učiva (princíp rozvíjania toho, čo už bolo osvojené). Vytvorenie takéhoto prechodu si žiada kontinuitu vzdelávacích obsahov medzi primárnym a sekundárnym stupňom, pričom primárna geografia (a história) môže nadobudnúť tzv. **propedeutický charakter** vo vzťahu ku geografii (a histórii) na sekundárnom stupni. Takéto ponímanie napokon nie je novinkou a je stále v pedagogických diskusiách udržiavané (napr. KORIM, MICHAL a MICHALOVÁ, 1995; ŠÍMÍČKOVÁ 2010).

***Ako argument uvádzame poznatky z vývinovej psychológie, podľa ktorej dieťa vo svojom ontogenetickom vývine prechádza analogickými etapami ako ľudstvo v antropogenéze. Dieťa je pritom pod sústavným kultúrnym pôsobením, čo sa samozrejme odráža na jeho učení a vývine. Každý z odborných diskurzov prešiel svojim vlastným vývinom, ktorý môže byť inšpiračným zdrojom pre školskú výučbu.

Ako sme už spomínali **témy vlastenectva a občianstva** sú bytostne späté s učením sa o priestore nášho štátu, ktoré u nás pokrýva školská primárna vlastiveda. Preto ak uvažujeme o geografii (a histórii) v primárnom vzdelávaní nemožno ich jednoducho obísť. Rozvoj vlasteneckého a občianskeho povedomia, ktorý v sebe nesie predovšetkým vedomie hodnôt, noriem a pravidiel života v našom slovenskom priestore, si však žiada iné výučbové stratégie, ako osvojovanie si relatívne „neutrálnych“ či paušálnych geografických pojmov a nástrojov. Je totiž mylná predstava, že napríklad osvojením si reliéfnej rozmanitosti našej krajiny dieťa automaticky získa isté vlastenecké postoje, povedomie o estetických či historických hodnotách krajiny a pod. Zásadná je preto pragmatická otázka: ako možno toľko zámerov realizovať prostredníctvom jedného vyučovacieho predmetu, jednej hodiny týždenne, rovnakých výučbových stratégií, navyše s podmienkou zlúčenia geografického a historiografického diskurzu. Z pohľadu nielen teoretika ale aj výučbového praktika možno konštatovať, že explicitne či implicitne očakávame zrejme oveľa viac, ako je možné vo výučbe za súčasných programových podmienok reálne naplniť. Na druhej strane treba doplniť, že ŠTVP poskytuje tzv. prierezové témy, v ktorých možno nachádzať aj ponuku vlastivedne či občiansky orientovaných oblastí poznania. Každopádne riešenie

naznačeného parciálneho problému si žiada ďalšiu odbornú i medziodborovú diskusiu. V snahe riešiť tento problém je napokon znova možné inšpirovať sa napríklad aj francúzskym vzdelávacím programom. V týchto súvislostiach poukazujeme naň predovšetkým preto, lebo práve Francúzsko je jedna z krajín, ktorá si permanentne háji a udržiava svoju identitu a túto sa snaží explicitne pestovať aj u detí. „Formovanie francúzskej identity“ je totiž jeden z frekventovaných výrazov a jeden z kľúčových zámerov v rámci programu geografie a histórie pre primárne vzdelávanie.

Záver

V príspevku sme sa snažili prezentovať isté idey pre primárne vzdelávanie, súčasne poskytnúť aj kritické pohľady s argumentmi. Sme si vedomí, že mnohé otázky boli zodpovedané viac iné menej dôsledne, a že mnohé otázky hodné odpovedí neboli ani položené. Ide o problém značne zložitý a našou ambíciou nebolo ho riešiť komplexne, ale upozorniť na niektoré parciálne témy, čím predovšetkým podnietiť interdisciplinárnu diskusiu, absenciu ktorej pociťujú jednak teoretici ale predovšetkým pedagógovia v praxi. Neraz sa totiž zabúda, že pedagogika je aplikovaná veda, ktorá si sama nevystačí vyžaduje kooperáciu s ďalšími kľúčovými vednými „nepedagogickými“ odbormi

humanitného, technického a prírodovedného zamerania.

Príspevok je súčasťou riešenia projektu KEGA 3/7035/09: Konceptuálna a metodická podpora tvorby školských vzdelávacích programov.

Literatúra a pramene

Horaires et programmes d'enseignement de l'école primaire. Dostupné na: <http://www.rducation.gouv.fr/bo/2008/hs3/default.htm>

KORIM, V., MICHAL, P., MICHALOVÁ, J.: *Vlastiveda s didaktikou.* UMB, Pedagogická fakulta, Banská Bystrica 1995.

KOŽUCHOVÁ, M. a kol.: *Vlastiveda pre 2. ročník ZŠ.* Expol pedagogika, Bratislava 2010.

ŠIMÍČKOVÁ, H.: *Didaktika vlastivědy jako základů společenských věd v primární škole.* Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, Ostrava 2010, 112 str.

TOLMÁČI, L. a kol.: *Vlastiveda pre 4. ročník základných škôl. 1. diel.* Orbis Pictus Instropolitana, Bratislava 2004.

TOLMÁČI, L. a kol.: *Vlastiveda pre 4. ročník základných škôl. 2. diel.* Orbis Pictus Instropolitana, Bratislava 2004.

Štátny vzdelávací program pre 1. stupeň základnej školy v Slovenskej republike. ISCED 1 – Primárne vzdelávanie. 2008. Dostupné na: <http://www.minedu.sk/index.php?lang=sk&rootId=2319>

Zoznam autorov

Doc. PhDr. RNDr. Martin Boltížiar, PhD., Katedra geografie a regionálneho rozvoja, Fakulta prírodných vied, Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra

Mgr. Rastislav Cákoci, Katedra regionálnej geografie, ochrany a plánovania krajiny, Prírodovedecká fakulta, Univerzita Komenského, Bratislava

Erika Chromiaková, Vysoká škola ekonómie a manažmentu vo verejnej správe, Bratislava

Doc. RNDr. Ján Lacika, CSc., Geografický ústav SAV, Bratislava

PaedDr. Jaroslava Magulová, PhD., Katedra predškolskej a elementárnej pedagogiky, Pedagogická fakulta, Trnavská univerzita, Trnava

Prof. RNDr. René Matlovič, PhD., Katedre geografie a regionálneho rozvoja, Fakulta humanitných a prírodných vied, Prešovská univerzita, Prešov

Prof. RNDr. Eva Michaeli, PhD., Katedre geografie a regionálneho rozvoja, Fakulta humanitných a prírodných vied, Prešovská univerzita, Prešov

Anna Mydlová, Ministerstvo zdravotníctva SR, Bratislava

Doc. RNDr. Rudolf Novodomec, CSc., Katedra geografie, Pedagogická fakulta, Katolícka univerzita, Ružomberok

Diana Rodáková, Slovenská technická univerzita, Bratislava

RNDr. Ivana Tomčíková, PhD., Katedra geografie, Pedagogická fakulta, Katolícka univerzita, Ružomberok

Postavenie geografie vo vzdelávacom kurikule na Slovensku a v susedných štátoch

Ivana Tomčíková

V slovenských školách sa v septembri 2008 začala reforma školstva, ktorá so sebou priniesla zmenu vo vyučovaní všetkých predmetov. Nové kurikulum kladie dôraz na to, aby si žiak s aktívnou po-mocou učiteľa osvojoval vedomosti, zručnosti, schopnosti a postoje. Žiak nemá byť len objektom vzdelávania, ale stáva sa subjektom, teda rozhodujúcim činiteľom vzdelávania. Nakoľko žiak vyučovací proces pre-žíva, vyjadruje svoje postoje, spätne pôsobí na metódy učiteľa, pôsobenie učiteľa spája s poznatkami, ktoré získal i mimo školy. Na druhej strane žiak by mal vedieť využiť získané vedomosti v škole v ži-votných situáciách.

Model dvojstupňovej tvorby vzdelávacích programov

Školský zákon na Slovensku stanovil dvojúrovňový model tvorby vzdelávacích programov pre všetky typy škôl a všetky stupne vzdelania. Je to model, podľa ktorého je obsah vzdelávania tvorený v dvoch úrovniach: centrálnej - štátnej a školskej. Čo v praxi znamená, že základné pedagogické dokumenty na centrálnej úrovni, spolu s istými pravidlami, sú len záväzným podkladom pre tvorbu základných pedagogických dokumentov na školskej úrovni. Úlohou učiteľa a školy v novom kurikule je nielen usmerňovať proces vzdelávania, ale aj podieľať sa na tvorbe jej obsahu, lebo práve škola a učiteľ najlepšie pozná skutočné vzdelávacie potreby konkrétneho žiaka v konkrétnom prostredí a tak pri vypracovaní školského vzdelávacieho programu zohľadní špeci-fické regionálne podmienky a potreby svojej školy a žiakov v nej.

Model dvojstupňovej tvorby vzde-lávacích programov má dlhú tradíciu vo viacerých európskych krajinách. V strednej Európe sa však presadzoval pomalšie, čo je ovplyvnené najmä históriou. Vzdelávacie systémy v krajinách bývalej Habsburskej monarchie vznikali pod vplyvom osvietenského absolutizmu na základe organizačného poriadku Ratio educationis. Táto reforma vytvorila jednotnú školskú sústavu od základných škôl až po univerzity. Systém obsahoval študijný a disciplinárny poriadok a štát mal nad všetkými školami

kontrolu. Aj politické režimy, ktoré boli u nás neskôr, nás tiež naučili, že musíme poslúchať príkazy centra a potláčali samotné prejavy úsilia a kreativity škôl a ich učiteľov. V posledných desaťročiach však nastal prechod k dvojstupňovej tvorbe vzdelávacích programov aj u nás a u našich susedov.

Vzdelávacie oblasti

Štátny vzdelávací program (www.statpedu.sk) určuje vzdelávacie oblasti, ktoré integrujú problematiku príbuzných školských predmetov súčasného kurikula, pričom rešpektujú veľké oblasti života človeka. Tieto oblasti boli vytvorené podľa veľkých skupín problémov a otázok, s ktorými sa žiak v živote stretne. Ide o problémy chápania prírody a postavenia človeka v nej, ako aj schopnosť využiť základné nástroje pre život. Vznikli preto, aby sa výchova a vzdelávanie v školách integrovalo na báze takýchto

oblastí ľudskej existencie. Preto je možné každú oblasť vyučovať prostredníctvom viacerých predmetov tak, aby sa zachytili všetky témy dôležité pre danú oblasť.

Upravené podľa projektu: „Kurikulárna transformácia všeobecnovzdelávacej zložky stredoškolského vzdelávania v procese prípravy mládeže na trh práce“ http://www2.statpedu.sk/buxus/generate_page.php_page_id=863.html

Vidíme, že vzdelávacie oblasti ne-kopírujú štruktúru vyučovacích pred-metov, ktoré sa členia podľa vedných odborov (geografia, história, biológia, atď). Autori tejto štruktúry vzdelávacích oblastí sú toho názoru, že zmyslom všeobecného vzdelania nie je žiakom prezentovať výsledky vedných odborov, ale rozvinúť vnímanie, chápanie, interpretáciu problé-mov týkajúcich sa individuálneho človeka (človek a hodnoty), problémov vznikajúcich v ľudskej interakcii (človek a spoločnosť) a problémov týkajúcich

Prírodné oblasti	Humanitné oblasti
Človek a príroda	Človek a hodnoty
Človek a technika	Človek a spoločnosť
	Umenie a kultúra
Základné nástroje pre život	
Matematika a práca s informáciami	
Jazyk a komunikácia	
Zdravie a pohyb	

Tabuľka 1. Vzdelávacie oblasti v ISCED 2

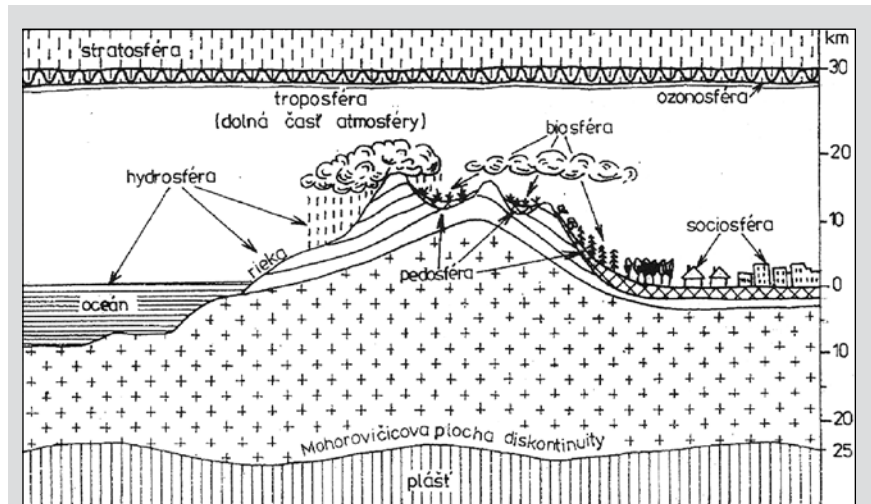
sa výsledkov ľudskej činnosti (umenie a kultúra). V oblastiach Človek a príroda a Človek a technika by nemali byť zmyslom všeobecného vzdelania encyklopedické poznatky, ktoré žiak nevie využiť a často im hlbšie nerozumie. Žiaci by sa však mali naučiť pozorovať, popisovať a analyzovať deje a procesy, pracovať s grafmi, obrázkami a schémami, mali by vedieť vysvetliť niektoré javy vo svojom okolí, formulovať hypotézy a overovať ich.

Zaradenie geografie do vzdelávacej oblasti Človek a spoločnosť na Slovensku

Jednotlivé oblasti, ako aj témy, nie je možné oddeliť ostrými hranicami a v mnohých súvislostiach sa prekrývajú. Názvy oblastí skôr hovoria o ťažisku problematiky, ktorou sa daná oblasť alebo téma zaoberá. Téma, ktorá je začlenená do určitej oblasti, sa nevyskytuje len v nej, ale bude sa vyskytovať aj v iných oblastiach. Dobrým príkladom je práve geografické vzdelávanie. Na Slovensku je geografia zaradená spolu s dejepisom a občianskou náukou do oblasti Človek a spoločnosť, ktorej hlavnou funkciou podľa školského zákona (www.statpedu.sk) je rozvíjať u žiakov aktívny prístup k reflektovaniu minulej a súčasnej spoločenskej skutočnosti z miestnej, regionálnej, celoslovenskej, európskej a celosvetovej perspektívy. Žiaci sa prostredníctvom tejto oblasti majú zoznámiť s najvýznamnejšími historickými, geografickými a spoločenskými procesmi a javmi, ktoré sa premietajú do každodenného života a majú sa naučiť vnímať svet integrujúco vo vzájomnom vzťahu medzi prírodou a spoločnosťou.

Geografia má však koncepčne medzi vzdelávacími odbormi určité špecifické postavenie. Toto nejednoznačné postavenie je ovplyvnené aj postavením a charakterom geografie v systéme vied, keďže leží na prieniku prírodných, spoločenských a technických vedných odborov. Objektom štúdia geografie je krajinná sféra, v ktorej sa odohráva život ľudskej spoločnosti. Najdôležitejšia časť krajinskej sféry je pri zemskom povrchu, pri georeliéfe. V nej sa sústreďuje voda, vznikla pôdna pokrývka, je tam najvyššia koncentrácia organizmov, sústreďuje sa tam život ľudskej spoločnosti (obr. 1).

Fyzikogeografickú sféru tvorí prírodné prostredie ľudskej spoločnosti, ktoré je objektom štúdia fyzickej geografie.

Obrázok 1. Zdroj: Mičian a kol. (1993)

Všetky prírodné sféry však využíva, ovplyvňuje a pretvára človek svojimi aktivitami a vytvára vlastnú sféru - humánogeografickú sféru (sociosféru), ktorá je objektom štúdia ľudskej geografie. Tieto sféry však nemožno od seba oddeliť, keďže poznanie vlastností a správania sa fyzikogeografických komplexov umožňuje racionálnejšie riešiť problémy spojené s aktivitami človeka, napríklad v otázkach využívania prírodných zdrojov alebo rozmiestňovania aktivít ľudskej spoločnosti z hľadiska ochrany a tvorby životného prostredia.

Geografia sa zaoberá poznatkami súvisiacimi s priestorom a časom, má veľa tém spoločných s biológiou, dejepisom, občianskou náukou, fyzikou a chémiou. Tiež sa zaoberá základmi tých vied, ktoré sa v školách nevyučujú, ako napríklad geológia, meteorológia, klimatológia, sociológia, ekonomika, atď. V súčasnosti, keď už nie je dôležité, v ktorom predmete sa žiak s potrebným učivom zoznámí, ale dôležitejšie je vytvárať u žiakov celistvý pohľad na svet, môže mať geografia významnú integračnú funkciu.

Postavenie geografie vo vzdelávacom kurikule susedných štátov

V Českej republike začala reforma školstva v základných školách od 1. septembra 2005 a v gymnáziách od 1. septembra 2009. Aj tu jednotné osnovy, ktoré platili pre všetky školy, nahradili rámcové vzdelávacie programy, podľa ktorých si školy vytvárajú svoje školské vzdelávacie programy. V rámcovom vzdelávacom

programe je geografia zaradená do vzdelávacej oblasti Človek a príroda. V tejto oblasti sú spolu s geografiou prírodovedné predmety: biológia, chémia a fyzika. Avšak v súčasnom geografickom vzdelávaní by nemal byť prezentovaný len prírodný obraz sveta, ale skôr vplyv prírodných podmienok na ľudské aktivity. Pod obsahom geografického vzdelávania rozumieme súbor poznatkov nielen o prírode, ale aj o spoločnosti a človeku, jeho aktivitách a myslení. Herink (2009) sa snažil analyzovať a porovnávať toto postavenie geografie v Čechách s postavením geografického vzdelávania vo Fínsku, Maďarsku, Kanade, Slovinsku a Škótsku.

V Poľsku reforma školstva začala v školskom roku 2009/2010 a geografia bola zaradená tiež do oblasti Človek a príroda (Edukacja przyrodnicza) spolu s predmetmi biológia, chémia, fyzika. V oboch krajinách sa vychádza pravdepodobne z toho, že geografia má prírodovedný základ, používa racionálne postupy a metódy výskumu, blízke prírodným vedám. Tiež geografia sa v súčasnosti stále študuje na univerzitnej úrovni na prírodovedeckých fakultách.

V Maďarsku prebieha školská reforma od roku 1989 a každé 3 roky sa reviduje. Posledná revidovaná platí od školského roku 2007/2008. Vzdelávacie systémy majú tiež viac stupňov. Najvyšším zákonným dokumentom je Národné kurikulum, ktoré vymedzuje princípy a pojmový základ vzdelávania a okrem iného identifikuje aj hlavné vzdelávacie oblasti. Naň nadväzuje Rámcové kurikulum a najnižším stupňom je Miestne školské kurikulum. Po dlhých diskusiách, či bude geografia zaradená do vzdelávacej oblasti Človek a spoločnosť, ako

je to u nás, alebo do oblasti Človek a príroda, ako je to v Čechách alebo v Poľsku, bola vytvorená samostatná vzdelávacia oblasť s názvom Naša Zem a naše prostredie (Földünk és környezetünk), kde bola geografia zaradená. V tejto oblasti sa využívajú tak poznatky a metodológia spoločenských vied, ako aj prírodovedných vied. Ide o akési premostenie medzi spoločenskovednou a prírodovednou oblasťou (<http://stary.rvp.cz/clanek/2915>).

Záver

Vidíme, že geografia nie je čisto prírodovedným ani spoločenskovedným odborom. Preto zaradiť ju do niektorej z uvedených vzdelávacích oblastí je problematické. Možno stojí za úvahu, zamyslieť sa nad tým, či by nemala byť geografia samostatnou vzdelávacou oblasťou, ako je to napríklad v Maďarsku. Tiež by bolo dobré zamyslieť sa, či je

názov vzdelávacej skupiny Človek a príroda správny. Do spomínanej vzdelávacej oblasti sú na Slovensku zaradené predmety biológia, fyzika a chémia. Položme si však otázku: Zaoberajú sa tieto predmety vzťahom človeka ku prírode? Nezaoberá sa týmto vzťahom práve geografia, konkrétne fyzická geografia? Nemala by práve ona patriť do tejto skupiny? Vzdelávacia oblasť Človek a príroda podľa Štátneho vzdelávacieho programu (www.statpedu.sk) má oboznamovať žiakov s okruhom problémov spojených so skúmaním prírody, pomáhať hlbšie porozumieť a pochopiť prírodné fakty, javy a procesy a zároveň poskytnúť aj potrebný základ pre pochopenie a využívanie súčasných technológií a lepšiu orientáciu v bežnom živote. Myslíme si, že podľa tejto charakteristiky si nájde i geografia svoje miesto vo vzdelávacej oblasti Človek a príroda.

Literatúra a pramene

CURIĆ, Z., VUK, R., JAKOVČIĆ, M.: Geography Curricula for Compulsory Education in 11 European Countries - comparative analysis, *Metodika* (15), 2007, str. 467 - 493.

HERINK, J.: *Geografie: její postavení a pojetí v národních kurikulech ve světě*. In: <http://stary.rvp.cz/clanek/6/2920>, <http://stary.rvp.cz/clanek/6/2914>, 2009.

MIČIAN, L. a kol.: *Zemepis pre 1. ročník gymnázia*. SPN - Mladé letá, Bratislava 1993.

TOMČÍKOVÁ, I.: *Základy geografie 1*, Verbum, 2009.

http://www2.statpedu.sk/buxus/generate_page.php_page_id=863.html

http://www.nefmi.gov.hu/letolt/english/education_in_hungary_080805.pdf

Na pamiatku

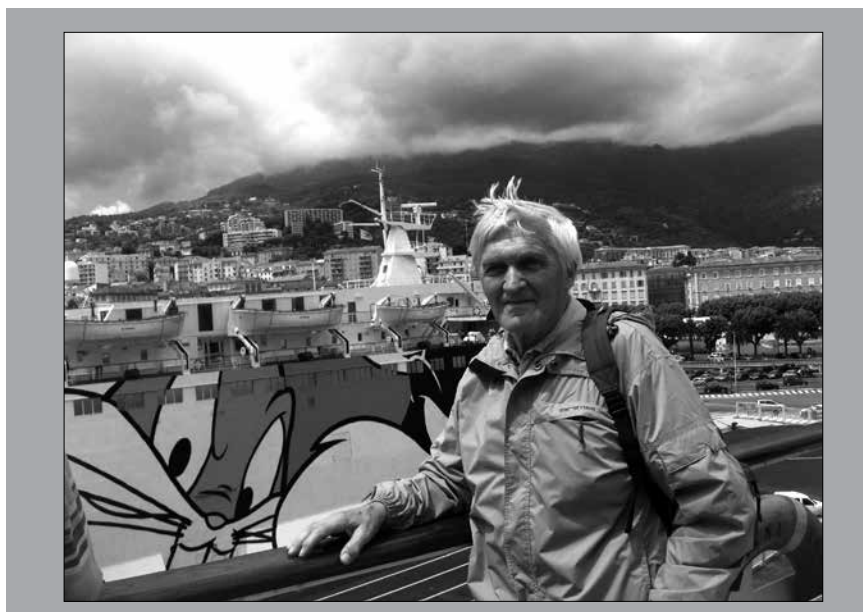
profesora RNDr. Michala Zaťka, CSc.

V skorých ranných hodinách 9. augusta 2011 dotýkalo šlachetné srdce jedného z najvýznamnejších slovenských geografov. Profesor RNDr. Michal Zaťko, CSc. odišiel z našich radov v deň svojich 78. narodenín. Rodina, početná geografická komunita a priatelia sa s ním rozlúčili v pondelok 15. augusta 2011 na cintoríne v Ružinove, kde boli do slovenskej zeme, ktorú tak nesmierne miloval, uložené jeho telesné pozostatky.

Profesor Michal Zaťko sa narodil 9. augusta 1933 v Zlatne na hornom Požitaví. V tomto pre slovenskú geografiu tak žičlivom regióne prežil svoje detstvo. Maturoval na Gymnázium Janka Kráľa v Zlatých Moravciach v roku 1952. V rokoch 1952 až 1957 študoval na Geologicko-geografickej fakulte UK v Bratislave geografiu a odbor Fyzická geografia. Svoj neuveriteľne plodný a aktívny život univerzitného pedagóga a vedca spojil v rokoch 1957 až 2003 s Prírodovedeckou fakultou UK v Bratislave. V rokoch 2003-2011 sa významne podieľal na budovaní najmladšieho geografického pracoviska na Slovensku - Katedry geografie Pedagogickej fakulty KU v Ružomberku.

Po príchode na Katedru fyzickej geografie PRIF UK sa pod vplyvom prof. Michala Lukniša (mimochodom tiež rodáka zo Zlatna) zameril na geomorfologický výskum a mapovanie v priestore Malých Karpát a Vysokých Tatier. Významne tým prispel k rozvoju metodiky

geomorfologického mapovania a tvorby geomorfologických máp v horských i nížinných typoch krajiny Slovenska. Potreby výučby a výskumu na Katedre fyzickej geografie vyvolali zmenu jeho pedagogickej a vedeckej orientácie na hydrologický a hydrogeografický výskum.

Postupne sa stal vedúcou osobnosťou výučby a výskumu hydrogeografie na Slovensku, s významnými aktivitami v Českej republike.

Kandidátsku dizertačnú prácu zameranú na problémy hydrológie obhájil v roku 1960, v roku 1970 sa habilitoval a v roku 1980 bol menovaný profesorom v odbore fyzická geografia. V oblasti hydrologického a hydrogeografického výskumu rozpracoval najmä problematiku režimu obyčajných podzemných vôd Slovenska a problematiku regionalizácie podzemných vôd. Kľúčový úlohu v hydrogeografickom výskume Slovenska zohrala jeho monografia *Geografia podzemných vôd Slovenska*. Veľký aplikačný a národohospodársky význam majú jeho práce o štúdiu zákonitostí časového a priestorového rozdelenia odtoku na území Slovenska ako aj režimu podzemných vôd. Prof. Michal Zaťko rozpracoval environmentálne aspekty využívania a ochrany vodných zdrojov Slovenska, analyzoval dôsledky predpokladaných klimatických zmien na vodné zdroje SR. Výsledky svojich výskumov publikoval prof. Michal Zaťko v 2 vedeckých monografiách, v 70 vedeckých a 60 odborných prácach doma i v zahraničí. Bol autorom a spoluautorom 4 učebných textov, významný je jeho podiel na zostavení Atlasu SR a školských zemepisných atlasov sveta i SR. Výsledky svojich vedeckých výskumov prezentoval na mnohých vedeckých konferenciách v zahraničí i na Slovensku, ako aj počas krátkodobých zahraničných pobytov.

Zaslúženú úctu vzbudzuje jeho podiel na pedagogicko-výchovnej práci, ktorú počas svojho plodného života prof. Zaťko vykonal. Realizoval prednášky hlavne z hydrológie a hydrogeografie pre študentov odborného i pedagogického štúdia. Veľkému záujmu sa tešili jeho prednášky z regionálnej hydrológie a hydrogeografie sveta a Slovenska. Prof. Michal Zaťko viedol viac ako 100 diplomantov, vyškoliť rad vedeckých aspirantov a doktorandov. Bol členom komisie pre udeľovanie vedeckých hodností DrSc. z geografie, podpredseda Spoločnej odborovej komisie doktorandského štúdia v odbore Fyzická geografia a geokológie v SR a členom komisie doktorandského štúdia v odbore hydrológie a hydrogeografie na Ostravskej univerzite. Úctu a obdiv vzbudzuje jeho pôsobenie v komisiách pre štátne záverečné skúšky v odbornom i pedagogickom štúdiu na PRIF UK a Pedagogickej fakulte KU v Ružomberku.

Nedocniteľná je organizačná a riadiaca práca prof. M. Zaťka ktorú vykonal na PRIF UK v Bratislave i v prospech celej slovenskej geografie. V rokoch 1980 až 1998 vykonával funkciu vedúceho Katedry fyzickej geografie a geokológie na PRIF UK, v rokoch 1990-1991 bol prodekanom PRIF UK. Veľkú dávku osobnej statočnosti a tolerancie preukázal v rokoch 1974-1980, keď v zložitej situácii s ochotou a nezištne prijal funkciu vedúceho Katedry ekonomickej geografie na PRIF UK (J. MLÁDEK, 1999).

Obrovské penzum práce odviezol prof. M. Zaťko ako predseda (1991 až 1998) a podpredseda Výkonného výboru Slovenskej geografickej spoločnosti pri SAV. Bol pri zrode Geografickej olympiády pre stredné a základné školy (1973), viac ako dve decéniá vykonával funkcie predsedu a podpredsedu Slovenskej komisie GO. V roku 1977 bol vedúcim prvej slovenskej vedeckej geografickej expedície PRIF UK do východnej rovníkovej Afriky s úspešným výstupom na Kilimandžáro. Aj v pokročilom veku sa úspešne podieľal na vedení zahraničných exkurzií študentov Katedry geografie PF KU do Álp a Škandinávie.

Hodnotiť život svojho učiteľa, priateľa, kolegu a vzácneho človeka je ťažké. Jeho pracovitosť, ústretovosť, ochota pomôcť, nenapodobiteľný zmysel pre humor ktorý oslobodzoval i v napätých situáciách, pokora a skromnosť napriek dosiahnutým úspechom, nech je nám návodom na konanie.

Vážený pán profesor, zachováme si ťa v našich srdciach a myšliach takého, ako sme ťa poznali počas tvojho života. Budeme na Teba spomínať s úctou, uznaním, vďakou a láskou.

Češť Tvojej pamiatke!

Rudolf Novodomec

MLÁDEK, J.: Prof. RNDr. Michal Zaťko, CSc. In: Jubilujúce osobnosti geografie na PRIF UK v Bratislave. Editori Minár J. a Trizna M., Univerzita Komenského, Bratislava 1999.

Život a dielo významného jubilanta Dr. H. C. Prof. RNDr. Florina Žigraia, DrSc.

Čas plynie a zo študenta Prírodovedeckej fakulty UK v Bratislave sa stal medzinárodne uznávaný vedec a pedagóg v oblasti geografie a krajinskej ekológie, nositeľ vážneho a v našich akademických kruhoch jedinečného ocenenia, Doctor honoris causa, Prešovskej univerzity v Prešove za vedecko-pedagogickú spoluprácu v mnohých oblastiach na univerzite a Medzinárodnej ceny Slovenskej akadémie vied v oblasti prírodných vied za vedecko-výskumnú spoluprácu s ústavmi SAV.

V rokoch 1990 až 2003 bol Dr. h. c. prof. RNDr. Florin Žigrai, DrSc. riaditeľom slovenskej pobočky Rakúskeho ústavu pre východnú a juhovýchodnú Európu vo Viedni. Počas pôsobenia v tejto inštitúcii stal sa významným organizátorom, manažérom a implicitne aj účastníkom medzinárodnej vedecko-výskumnej a kultúrnej spolupráce v priestore strednej Európy. Záujem o vedeckú prácu sprevádza profesora F. Žigraia celým obdobím jeho aktívnej kariéry a neutícha ani v súčasnosti. Vedecká práca a dielo jubilanta sú také rozsiahle, že nie je

možné v tejto biografii zhodnotiť všetky jeho aspekty.

Profesor Žigrai sa narodil 25. novembra 1941 v prekrásnom malebnom meste Brašov, multikultúrnom a vzdelávacími tradíciami ovenčenom stredisku Rumunská. Približne po štyroch rokoch sa rodina profesora Žigraia presťahovala do Prahy, kde získal základné vzdelanie a v roku 1953 do Bratislavy, v ktorej získal stredoškolské vzdelanie.

V rokoch 1959 začal jubilant študovať na Agronomickej fakulte Vysoké školy poľnohospodárskej v Nitre, odkiaľ prestúpil v roku 1961 na Prírodovedeckú fakultu Univerzity Komenského v Bratislave na štúdium geografie - biológie a v roku 1963 sa špecializoval na hospodársku (humánnu) geografii. Už ako študent vynikal mimoriadne dobre vyvinutým citom pre vedu, ktorý prezentoval aj počas štúdia a jeho prvá samostatná vedecká práca - diplomová, mala jasne a presne sformovaný vedecký cieľ na úrovni vtedajších trendov panujúcich v geografii. Štúdium ukončil v roku 1965 štátnymi záverečnými skúškami a obhajobou diplomovej práce na tému: „Vplyv človeka a jeho hospodárskej činnosti na geografické prostredie na príklade Liptova“. Obhajobu rigorózne práce „Problémy kultúrnej krajiny a jej čiastkové analýzy vo vybraných územiach Liptova“ vykonal na tej istej fakulte v roku 1969 a získal akademický titul RNDr.

V roku 1977 obhájil jubilant na Ústave experimentálnej biológie a ekológie Slovenskej akadémie vied v Bratislave kandidátsku dizertačnú prácu: „Štúdium využitia zeme v Liptovskej kotline“ a získal vedeckú hodnosť kandidáta geografických vied (CSc.).

Habilitačnú prácu „Analýza využitia zeme v geografii a krajinskej ekológii - teoretická báza a aplikácia“ obhájil v odbore regionálna geografia na Masarykovej univerzite v Brne v roku 1993 čím získal vedecko-pedagogický titul docent.

Inauguračnú prednášku na tému „Krajinné plánovanie v Rakúsku a možnosti jeho uplatnenia vo výučbe a výskume“ k vymenovaniu za profesora predniesol na Fakulte ekológie a environmentalistiky Technickej univerzity vo Zvolene (3. 10. 1995). V roku 1997 bol vymenovaný za profesora (prof.) v odbore ekológia krajiny, špecializácia krajinné plánovanie.

Doktorskú dizertačnú prácu: „Integračný význam štúdia využitia zeme v krajinskej ekológii - metavedné, teoreticko-metodické, empirické a aplikačné aspekty“,

obhajoval v odbore ekológia, špecializácia krajinná ekológia na Fakulte ekológie a environmentalistiky v Banskej Štiavnici TU vo Zvolene v roku 2003.

V roku 2003 na návrh Ing. Júliusa Oszlányiho, CSc., riaditeľa Ústavu krajinskej ekológie SAV bola profesorovi Žigraiovi, v tom čase riaditeľovi slovenskej pobočky Rakúskeho ústavu pre východnú a juhovýchodnú Európu vo Viedni, udelená Medzinárodná cena Slovenskej akadémie vied v oblasti prírodných vied. Slovenská akadémia vied udelila menovanému svoje prestížne ocenenie za intenzívne vedecké kontakty s Ústavom krajinskej ekológie SAV v oblasti rozvoja teoretickej a aplikovanej bázy krajinskej ekológie a za jeho bohatú vedecko-výskumnú, organizačnú, publikačnú, posudkovú činnosť a nadviazanie kontaktov ústavu s viacerými vedeckými inštitúciami v Rakúsku.

Prestížny titul „čestný doktorát pre ekologické vedy (Dr. h. c.)“ mu bol udelený na Prešovskej univerzite v Prešove v roku 2005, na návrh vedenia Fakulty humanitných a prírodných vied a Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, za zásluhy o rozvoj geografie a krajinskej ekológie na Slovensku, za spoluprácu s univerzitou v mnohých oblastiach a za podporu vedeckej spolupráce medzi Slovenskom a Rakúskom. Profesor Žigrai bol členom vedeckej rady FHPV PU v Prešove v súčasnosti je členom odborovej komisie doktorandského študijného programu regionálna geografia a regionálny rozvoj v študijnom odbore regionálna geografia na Fakulte humanitných a prírodných vied PU v Prešove a členom redakčnej rady periodika Folia Geographica, ktoré vychádza v rámci vedeckých spisov Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovensis. Profesor Žigrai bol oponentom a členom viacerých habilitačných a vymenúvacích konaní v odbore fyzická geografia a geoekológia a v odbore regionálna geografia.

Po ukončení vysokoškolského vzdelania pôsobil v rokoch 1965 - 1974 na Ústave biológie krajiny na SAV, neskôr na Ústave experimentálnej biológie a ekológie SAV (1975 - 1983) ako samostatný vedecký pracovník na Oddelení pre krajinné ekologické syntézy.

Po odchode z Československa pracoval v rokoch 1983 - 1990 na Ústave krajinného plánovania a záhradného umenia na Technickej univerzite vo Viedni ako odborný asistent a súčasne na Geografickom ústave Univerzity v Klagenfurte (1986 - 1990).

Po transformácii spoločensko-politických pomerov na Slovensku po roku 1989 poverilo Rakúske ministerstvo pre vedu a výskum v roku 1990 Rakúsky ústav pre východnú a juhovýchodnú Európu vo Viedni zriadiť na Slovensku svoje pobočky so sídlom na Filozofickej fakulte UK v Bratislave a na Technickej univerzite v Košiciach. Ústav zveril vedenie týchto pracovísk profesorovi Žigraiovi. Nominoval ho riaditeľom slovenskej pobočky ústavu. Návrat na Slovensko, s možnosťou venovať sa manažmentu vedy, sám jubilant považoval za česť a výzvu. Táto etapa v jeho živote je veľmi významná. Pracovisko viedol 13 rokov (1990 - 2003). Vedecko-manažérsky prínos slovenskej pobočky Rakúskeho ústavu pre východnú a juhovýchodnú Európu vo Viedni pre rozvoj geografických a ekologických vied na Slovensku bol výnimočný. Počas tohto obdobia bolo nadviazaných viac ako 300 kontaktov s vedecko-pedagogickými pracoviskami na oboch stranách. Inicovaných a finančne podporených bolo 160, väčšinou spoločných slovensko-rakúskych výskumných projektov z viacerých vedných oblastí. Pobočka ústavu poskytla 408 jednomesačných, resp. kratších výskumných štipendií pre slovenských vedecko-pedagogických pracovníkov na pobyty na príslušných rakúskych inštitúciách a zorganizovala a finančne podporila 611 slovensko-rakúskych vedeckých podujatí a vydanie 130 vedeckých publikácií. Začiatkom roku 2004 sa zrušením slovenskej pobočky Rakúskeho ústavu pre východnú a juhovýchodnú Európu vo Viedni oficiálny služobný pobyt prof. Žigraia na Slovensku končí.

Dĺžka pedagogickej praxe v trvaní 30 rokov je významnou oblasťou v živote jubilanta. V rokoch 1981 - 1983 externe prednášal na Katedre geografie na Masarykovej univerzite v Brne. V rokoch 1983 - 1990 prednášal na Ústave krajinného plánovania a záhradného umenia na Technickej univerzite vo Viedni. V tomto období plnil aj pedagogický úväzok (1986 - 1990) na Geografickom ústave Univerzity v Klagenfurte.

Od roku 1996 do roku 2003 pôsobil profesor Žigrai externe na FA STU v Bratislave a následne v roku 2004 žiada o udelenie rakúskeho štipendia v rámci Podporného programu pre stredoeurópske krajiny (MOEL - Förderungsprogramm) s možnosťou prednášania vo funkcii zahraničného hosťujúceho profesora na Ústave urbanizmu Fakulty architektúry STU v Bratislave. V roku 2005 je profesor Žigrai opäť zahraničným hosťujúcim

profesorom v rámci nemeckej Nadácie Johanna Gottfrieda Herdera na tej istej inštitúcii a zároveň sa podieľa ako zahraničný expert EÚ – 15 na vypracovaní kapitol o vzdelávaní, vede a výskume v rámci projektu „Analýza potrieb a priorit hospodárskeho a sociálneho rozvoja Slovenskej republiky do roku 2015“ pre Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR. V rokoch 2006 – 2007 prednášal profesor Žigrai v rámci Národného štipendijného programu Slovenskej republiky na Ústave urbanizmu FA STU v Bratislave, ako zahraničný hosťujúci profesor a súčasne bol externým spolupracovníkom a konzultantom Rakúskeho ústavu pre východnú a juhovýchodnú Európu vo Viedni v otázkach cezhraničnej vedeckej spolupráce medzi Rakúskom a Slovenskom a spolupracuje na projekte „CENTROPE“. V roku 2008 pôsobil jubilant ako zahraničný hosťujúci profesor v rámci Európskeho sociálneho fondu na Ústave manažmentu priestorového plánovania FA STU v Bratislave. Od roku 2009 doposiaľ je profesor Žigrai zahraničným hosťujúcim profesorom na Oddelení priestorového plánovania Ústavu manažmentu a pôsobí v centre excelencie SPECTRA EÚ na FA STU v Bratislave.

Záujem o vedeckú a pedagogickú prácu sprevádza profesora Žigraia celým obdobím jeho aktívnej kariéry a neúfacha ani v súčasnosti. Vedeckovýskumná činnosť profesora Žigraia je bohatá a bádateľské záujmy jubilanta sú veľmi široké. Svedčí o tom aj scientometrická faktografia. Je autorom 13 monografií a 17 kapitol v monografiách. Vydal 3 domáce a 3 zahraničné vysokoškolské učebnice a 200 vedeckých štúdií v recenzovaných časopisoch a zborníkoch na Slovensku a 27 v zahraničí. Na svoje práce zaznamenal viac 500 ohlasov z toho 65 SCI ohlasov. Spolupracoval na 37 slovensko-rakúskych krajinnoekologicky orientovaných projektoch. Vedecko-organizátorsky sa podieľal na viac ako 100 krajinnoekologicky a geograficky orientovaných podujatiach na Slovensku a v Rakúsku.

Vedecký prínos jubilanta pre rozvoj krajiny ekológie, geografie a vedy vo všeobecnosti je nesmierny, ale nemožno opomenúť jeho ľudský a etický rozmer, ktorý sa nedá merať scientometrickými, či inými kritériami, lebo má osobitný charakter a u prof. Žigraia ho považujeme za výnimočný. Na svojej životnej ceste nikdy neupustil od zásad humanizmu a tolerancie. Jeho postoj k životu a práci dokazujú úctu k človeku. Vedecká

komunita v strednej Európe, slovenská veda a vedecké a univerzitné pracoviská vnímajú jeho osobnosť vysoko pozitívne. Profesor Žigrai sa teší veľkej pozornosti aj u generácie mladých vedeckých pracovníkov, kto-rým vždy s ochotou odovzdáva svoje skúsenosti a povzbudzuje ich svojim záujmom o problémy, ktoré prekonávajú v počiatočnom štádiu vedeckého bádania.

V súčasnej spoločnosti hodnotiacim kritériom úspešnosti človeka je jeho materiálne zabezpečenie, či mediálna propagácia. Iba výnimočne obdivuje spoločnosť predstaviteľov vedy, no práve tí vkladajú do poznania ľudstva zo svojej osobnosti všetko to, čo je súčasťou jeho pokroku v budúcnosti. Práve vedci dominujú mentálnymi kvalitami, pracovitosťou a obetavosťou. Profesor Žigrai k takým určite patrí a verme, že neúfichajúca pracovná zariadenosť a aktívna vedecká činnosť jubilanta potvrdí pre radosť nás všetkých ešte veľmi dlho.

Ad multos annos pán profesor!

Eva Michaeli, Martin Boltžiar, René Matlovič

Dňa 27. októbra 2011 sa v Malom kongresovom centre Slovenskej akadémie vied na Štefánikovej ulici č. 3 v Bratislave uskutočnilo vyhodnotenie výsledkov a vyhlásenie víťazov 10. ročníka česko-slovenskej súťaže študentských esejí na tému Udržateľný spôsob života. Prihlásilo 39 súťažiacich z celého bývalého Československa, čo je o 14 viac ako vlani. Do finále postúpilo deväť esejí. Čitateľom ponúkame dve ocenené práce.

Veľký dar

Erika Chromiaková

Pomaly vstávam, nevediac sa odtrhnúť od televízora, aby som urobila aspoň časť vecí, ktoré som si naplánovala. Zvlášťne, vždy keď si pozriem niektorý z tých prírodopisných dokumentov, zistím, akí sme len hlúpi. Ako v jednej vete prezentujeme náheru prírody a vzápätí ukážeme, ako sme ju dokázali za niekoľko desiatok rokov zničiť.

Aké hrozné, konštatovať: „ Vážení diváci, toto nám príroda evolúciou dala a toto sme s tým veľkým darom urobili. Vieme, že je to zlé, že nám to škodí, ale pokiaľ nám to priamo neublízuje, nezaobráame sa tým.“

Beriem koše s odpadkami a vychádzam z bytu. Opäť je neskutočné

teplo, všade pootvárané okná a aj tak máš pocit, že sa zadusíš. Prie van mi zabuchol dvere, ale neštve ma to, mám predsa kľúče. Cestou dolu schodmi stretávam susedu. Zasa mi ponúka jablká, ktoré jej nosí známy zo svojej záhrady. Nevyzerajú veľmi vábne, takže vždy, keď mi dve – tri jablká vtlačí do ruky, vezmem ich domov a čakám, kým nezačnú hniť, aby som nemala výčitky, že plytvám a do koša ich hádzem ešte neporušené. Konečne som na vzduchu. Ostré slnko ma zasiahlo rovno do očí. Šklabím sa ako dieťa, čo sa drzo pozerá priamo do slnka, a prekračujem stohy letákov, ktoré každú chvíľu rozfúka po celom okolí. Blížim sa ku odpadovým kontajnerom. Ten zelený, na sklo, je

väčšinou už poloprázdny. Sama si ani nepamätám, že by som vyhadzovala niečo zo skla. Ten žltý, na plasty, býva plný, veď väčšina vecí je balených v plastoch. No a ten modrý, na papier, je zasa plný až po okraj. Tak si vykročím k ďalšiemu, ktorý je hneď za rohom. Všimavá obyvateľka vedľajšieho domu zbystrí, lebo zazrie neznámu osobu. „Hej, čo to tam hádžeš, veď tu nebývaš, hádz si do svojho koša!“ V snahe zachrániť osud vyseparovaného odpadu si ju nevšímam a odpad víťazoslávne vhodím do kontajnera. Tak, dielo je dokonané. Teda, až na tú pani, ktorá ma celou cestou späť častuje šľavnatými poznámkami. Asi si myslí, že jej odpad je niečo iné a že skončí na špeciálnom mieste.

Cestou späť som si všimla malé ihrisko, teda niečo, čo sa na ihrisko podobá. Ešte sa naň pamätám. Aj ja som sa tu hrávala. Na piesku som všetkých, ktorí chceli zbúrať môj hrad, vylátala loptakou hlava nehlava. Sadám si aspoň na chvíľu na horúci múrik a práve ma zaujala jedna žena, krčovito ťahajúca svoje dieťa, ktoré nechce ani za svet pochopiť, že to pieskovisko nie je na hranie. Ako veľa by však bolo treba, aby bolo? Jedno stretnutie na obecnom úrade, jedno s obyvateľmi domu, ktorí by spoločnými silami preliezačky pre deti natreli, piesok vymenili a domovník by ho večer prikryl. Zasa by sa sem vrátil detský džavot a majtelia psíkov by ustúpili tej veľkej presile.

Slnko mi páli tvár, zatváram oči a nechávam ho, nech mi prejde až pod kožu. Minule som bola v škôlke po sestru a priznám sa, trochu som sa hrala na mamu. Všimla som si ostatné mamy, ako pristupujú k svojim deťom, ako ich napomínajú, chvália... Spozna skrinky sa vyrútila nízka žena, ktorá mala zjavne naponáhlo, pretože nestihla chlapcovi zaviazať šnúрку. Papier od keksov, čo jej vypadol z vrecka, ani nezaregistrovala a to, že nechala svietiť ani neriešim, asi chcela ušetriť tú ťažkú prácu niekomu inému. "Dovi", snažím sa o komunikáciu, žiadna odpoveď. Asi zaklopem na dvere, či neplánujú otvoriť špeciálnu triedu pre rodičov, ktorí zabudli, ako to treba, ako sa to má. Pretože potom podľa môjho skromného názoru nemajú takí rodičia pre svoje deti veľkú cenu. Nemajú čo odovzdať, čo ponúknuť. Jediné, za čo ich teda aj ja chválim, je, že svoje deti nakrmiť, oblečú a ubytujú. Krásne, nie? Pýtam sa teda, odkiaľ začať? Hovoriť deťom alebo ich rodičom? Cítim, že som sa ocitla v bludnom kruhu. Je to, ako keď si postavíte otázku: „Čo bolo skôr vajce alebo sliepka?“

Pamätám si, keď po mňa do škôlky chodievala babička. Pretože, neuveríte, aj moji rodičia pracovali. Úžasná žena. Vždy mala dostatok času nato, aby počúvala, aké dôležité veci sa mi stali a čo nám učiteľky rozprávali. Vždy v sobotu sa na malom námestí čistil park, kosila tráva alebo okopávali záhony. Nie že by to bola super zábava, ale vždy som tam stretla kamarátky zo škôlky a ešte sa nám ušli aj nejaké korunky na maškrtu. Ani by ma nenapadlo odhodiť papier na zem, veď tu moja babička bude v sobotu zasa okopávať a ten môj papier určite spozná.

Áá, práve odvážajú môj vyseparovaný odpad. Zaujímalo by ma, kam ide, čo sa s ním bude diať, čo z neho vyrobia. Možno keby viac páni v kravatách hovorili o tom, čo som tým dokázala, na čom som sa podieľala, čo aj mojou zásluhou vznikne, keď tie tony odpadu vyvezú na to obrovské smutné pohrebisko. Teraz tam lietajú tie staré farebné a ošumelé obrázky detí, kreslené s takou láskou. Je tam aj starý bicykel, na ktorom si niekto veľakrát rozbil koleno, kým sa na ňom naučil bicyklovať. Namiesto toho odváďal počuť o veľkolepých plánoch, ktoré raz budú skutočnosťou, keď budú peniaze a čo všetko by sme mohli mať, keby zasa len tie peniaze boli... Možno raz... Len či to aj ja zažijem? Zisťujem, že mi chýba spätná väzba. Ja chcem vedieť, koľko fliaš treba na to, aby vzniklo plastové vedro. Koľko papiera nato, aby vznikla taška. Tak ako v práci, každý čaká okrem výplaty aj uznanie zato, že urobil prácu svedomito, tak ako dieťa, ktoré tlačí obrázok mame pred oči a čaká, že ho zaň pochváli. Tak aj ja by som chcela odpoveď na kopec vecí. Minule sme s pár priateľmi urobili, v rámci recesie, „stretnutie uvedomelých občanov“. Prvá reakcia nebola bohvieaká, veď takáto seansa sa tu neudiala minimálne 10 rokov. Ale asi po pol hodinke sme sa dali do práce, vyzbierali odpadky, vyhrabali trávnik a keď nám nadšená susedka podávala cez okno priesady malých kvietkov, založili sme si aj svoj vlastný záhon. Jeden môj kamarát povedal, že by ani za svet nešiel takto robiť na verejnosť. Veď máme zriadené aktivačné práce a nech to teda robia oni. Aj to je názor. Ja s ním ale nesúhlasím. Čo zmôže jeden zatrpknutý človek, ktorého život núti byť odkázaný na verejnoprospešné práce? Spätnú väzbu dostáva každý deň, to áno. Je ňou opovrhovanie ľudí, ktorí sa cítia byť lepšími. A pritom oni zberajú aj naše odpadky. Priznajme si, nestalo sa nám niekedy, že každý odpadový kôš bol ďaleko a tak sme ten papierik len tak voľne pustili na zem? Priznávam sa. Bol to papierik, žuvačka aj ohryzok z jablka.

Prvá kvapka, precitla som. Slnko už hodnú chvíľu nepáli a sivé mraky zastrelí oblohu. Bežím domov, aby som úplne nezmokla. Som zadýchaná a spomaľujem až na poslednom schode. Pohľad mi padá na obal od keksov, ktorý leží na schodoch. Zodvihla som ho, veď ma to nič nestojí. Možno bol aj môj, len som si ho nevšimla, keď som sa ponáhľala dolu schodmi. A možno patrilo mojej malej sestre, ktorá večne niečo stráca. Tak a som doma. Až teraz som si všimla, že som zabudla

vypnúť televízor, keď som išla so smeťami. V mimoriadnom spravodajstve práve hovoria o tom, ako niekde v zahraničí riešia kardinálny problém s odpadom a ako sa im tam všetko kopí a vraj ho budú musieť vyvážať do zahraničia, lebo nie je miesto, kde odpad uskladniť. No chráň nás všetko od toho, aby si spomenuli, že existuje niekde malé Slovensko, ktoré by za dobré ceny odpad uskladnilo. Srdce Európy, tak nás volajú a mi to hrdo prijímame. Tak nech ním teda aj zostaneme. Potom už by som sa nikdy nedozvedela, kde skončil môj separovaný odpad. Či sa ešte zmestil do tej várky, z ktorej sa niečo vyrobí alebo si potajme leží, poletuje niekde medzi pár stromami, ktoré tu ešte ostali.

Zasa tie jablká, ani nehnijú, ani nečernejú. Zvláštne. Tie, čo som kúpila pred pár dňami v obchode sú už oschnuté. Dostala som nápad: Už minule som chcela vyskúšať jeden recept, ale chýbali mi jablká. Dnes mi nič nebráni, aby som ich upiekla. Prekvapivá vôňa sa začala šíriť miestnosťou, keď som do nich zakrojila. Keď sa podarí, zavďačím sa mame, ktorá ma stále tlačí do varenia a vezmem aj susedke, nech ochutná, ako chutia tie jablká, na ktoré už ona zuby nemá. Bola fakt prekvapená, keď mi otvárala dvere. Pozvala ma aj ďalej. Trochu som sa zdráhala, lebo som nevedela o čom by sme sa mohli rozprávať. Aj sa posťažovala, že nemá kam to množstvo kvetov nasadiť, lebo záhradu nemá a tak len ticho pozerá ako jej jediná láska, ktorá jej zostala, potichu v šedom byte vädne a hynie. Ďalší nápad: Navrhla som jej, že by sme mohli vytvoriť nové miesto pred vchodom, kde už dlho nič nerástlo.

Myslím, že som sa stala hrdinkou. Oči jej zažiarili. Pociťala ohromnú dôležitosť, pretože len na jej pleciach ostalo rozhodnutie, kde a aké kvety zasadíme. Tak som aspoň niekoho potešila. Na chodbe stretávam kamaráta, ktorý dosť dobre nechápe, prečo vychádzam práve z toho bytu a mám úsmev na perách. Aj po dlhšom vysvetľovaní stále na mňa pozerá, akoby som sa zbláznila. Že on nevie, kde mu hlava stojí a ja si idem kvety vysádzať. Prišiel sa mi pochváliť, akú novú grafiku vytvoril v počítači. Viete, on je tiež trochu strelený. Od rána do večera sedí pri počítači, hrá sa s farbami a tvarmi a celé okolie presviedča o tom, že to je umenie. Asi preto si tak rozumieme. Ďalší nápad: Ukázala som mu internetovú stránku obce, že nech sa ako umelec vyjadří. Samozrejme, že behom pár minút zhodnotil, že stránka

nestojí za nič a že on by vytvoril lepšiu. A tak sa mi podarilo namočiť ho do toho až po uši. Dnes máme perfektnú stránku, kde si viem prečítať naozaj všetko o tom, čo sa u nás deje, aké bude počasie, kde môžem písať svoje nápady, návrhy a kde môžu aj ostatní urobiť možno len trošku pre nás, pre seba. Z času načas sa mi podarí zase niekoho do niečoho namočiť.

A tak som začala od seba. Malými činními robiť veľké veci. Niektorí múdri

raz povedal: „Ak chceme dosiahnuť veľký cieľ, musíme ísť postupne od tých maličkých a stúpať nahor až na vrch pyramídy“. Ak nedokážeme urobiť malé veci, nikdy k vrcholu nedosiahneme“. Tak to teda skúšam. Žiadnu pyramídu síce nevidím, žeby som nejako stúpala necítil, ale zato susedka sa na mňa usmeje a pod oknami onedlho ožije aj staronové ihrisko. Na záhrade u toho susedkinho známeho sme totiž našli veľký drevený poklop, ktorý už nikto nechcel a vlastne si ani nikto nepamätal,

načo komu bol. A tak sme z neho urobili kryt na pieskovisko. Farby nám dovezú už dnes, presne ako starosta prisľúbil. Dokonca som stretla bývalú spolužiačku, ktorá sa sem chodí s kočíkom prechádzať. U nich vraj nie sú ani lavičky, všade sú rozťahané odpadky a tráva tam tiež veľmi nerastie, pretože ju každý deň prevalcuje asi päť parkujúcich áut. U nás sa jej páči. Je tu vraj pekne, živo a vždy tu stretne kopec známych.

A tak som dostala ďalší nápad,
..... namočím ju do toho!

Snaha o udržateľný spôsob života sa začína na tanieri každého Slováka

Diana Rodáková

„V dňoch ako je tento si znovu uvedomujem, čo som vám tvoril už stokrát: so svetom nie je nič v neporiadku. V neporiadku je náš pohľad na svet.“ Henry Miller

Aj toto je jeden z citátov, ktoré na mňa ako na mladého a stále tvárneho človeka zapôsobili. Neraz sa práve moja generácia nazýva apatickou, bez snahy niečo zmeniť, vyrastajúcou v obklúčení kníh, tabuliek, vzorcov a iných bariér, chrániacich ju pred skutočným svetom a uvedením si priorit. Téma smerovania Slovenska v uplynulom desaťročí je pre mňa aktuálnou hlavne z toho dôvodu, že vzhľadom na môj vek práve toto obdobie intenzívnejšie vnímam a nie som zdeformovaná staršími názormi na ekológiu a trvalú udržateľnosť, od ktorých sa staršia generácia často nedokáže odosobniť.

V nasledujúcich bodoch sa pokúsim prehľadne prezentovať môj názor na možné smerovanie Slovenska, jeho aktuálne nedostatky a možnosti ich zlepšenia na lokálnej úrovni bez značných finančných nákladov. Zamerala som sa na udržateľnosť z najzákladnejšieho hľadiska - potravy dostupnej na Slovensku, keďže je to základ, od ktorého sa môže každý z nás posunúť na vyššie úrovne, a bez jeho zvládnutia nebudeme schopní vybudovať pevné základy menej konzumnej spoločnosti. Taktiež je pre každého najjednoduchšie začať od seba - a svojho taniera, ktorého obsah môže podľa ľubovôle meniť.

Morálne hľadisko – aj dobrého môže byť príliš

Príroda mala odjakživa limitované zdroje a prirodzeným spôsobom tým obmedzovala rast rastlinných a živočíšnych populácií na danom území. V posledných desaťročiach nastali zmeny v sociálnej štruktúre obyvateľstva Slovenska, zvýšil sa príjem cukrov, tukov a bielkovín, zvyšoval sa podiel potravín nakupovaných v obchodoch a zanedbávala sa domáca poľnohospodárska produkcia, doposiaľ tradičná pre Slovensko. Od polovice 19. storočia sa stále viac ľudí z vidieka sťahovalo za prácou do miest a oslabil sa význam stravy ako naturálnej odmeny (ŠTOLICNÁ-MIKOLAJOVÁ 2001). Vzhľadom na nutnosť zabezpečenia potravy pre mestské obyvateľstvo pristúpili poľnohospodári k používaniu chemických hnojív a postrekov, čo bolo reakciou na uprednostnenie kvantity potravy pred jej kvalitou u obyvateľov. Jediným riešením do budúcnosti je obmedzenie našej vrodenej ľudskej nenásytosti a uvedomenie si miery energie, ktorú pre svoje fungovanie reálne potrebujeme.

Zmýšľanie ľudí sa s dostupnosťou blahobytu mení - v časoch keď banány a pomaranče boli nedostatkovým tovarom bolo hlavným cieľom ľudí „hlavne niečo mať“. V posledných rokoch sa z toho stalo typické slovenské „mať väčšie, krajšie a drahšie ako ostatní a hlavne ako susedia“.

Práve preto začali producenti boj s prírodou - tá drobné kazy toleruje, ľudstvo nie. Ako príklad uvedieme paradajky. V supermarkete nájdete nádherné veľké plody, aké by ste na svojej záhradke nikdy nedopestovali. Napadne vás myšlienka, čo sa asi skrýva za toľkou dokonalosťou? Zelené paradajky absolujú chlórový kúpeľ, potom sa nechajú sčervenat' po aplikácii plynu na báze dusíka a nakoniec sa prelešia roztokom ktorý obsahuje stopy petroleja. Po tejto informácii už ani tie paradajky zo záhrady nevyzerajú zle, nie? Netvrdím, že je to postup pri všetkých paradajkách, ale pri našich každodenných nákupoch je to ako čierny Peter, ktorý na nás číha. Keď už niečo kupujeme, mali by sme byť informovaní o tom, čo to vlastne je a akými rukami to cestou na náš stôl prejde.

Systém „krajina pôvodu - transport na veľké diaľky - veľkosklady - obchodné reťazce - spotrebiteľ“ je z trvalého hľadiska energeticky príliš náročný a neudržateľný. Pokiaľ máme možnosť vyškrtnúť z tohto reťazca aspoň niektoré položky, a to dokonca bez zmenšenia nášho pohodlia, mali by sme sa o to aspoň pokúsiť. Ideálne do formy cyklu: záhrada - konzument - kompost - záhrada, kde energiu udržíme dlhodobo a efektívne. Pre obyvateľov bytových domov sa tiež ponúkajú riešenia, ktoré sú nielen estetické, ale aj produktívne - napríklad balkónové záhrady podľa vzoru Seppa HOLZERA (2011), poprípade

nakupy od ekologicky zameraných poľnohospodárov (Agrokruhy – systémy určené pre aplikáciu princípov trvalej udržateľnosti v pestovaní a distribúcii zeleniny) a z lokálnych trhov.

Geografické hľadisko – myslí globálne, konaj lokálne

Bežnou súčasťou nášho života sa v posledných rokoch stali dovezené plodiny. Málokto však vie, že na dovezenie jediného manga z Kene na stôl obyvateľa Londýna sa minie 600-násobok energie obsiahnutej v tomto kuse ovocia (WHITEFIELD 2008). Od pádu komunizmu sa stalo skôr vecou prestíže ako skutočnou potrebou byť neustále zásobený exotickými plodinami, ktoré môžeme z nutričného hľadiska aspoň čiastočne nahradiť domácimi produktmi, ktoré však naše dobrou skreslené oko vidí ako fádne a nevhodné pre náš stôl 21. storočia.

Samozrejme, náš jedálničiek sa v priebehu vekov menil, prarodičia Slovania konzumovali hlavne kvasené jedlá, kaše a polievky. Pri stykoch s inými národmi sa oboznamovali s novými plodinami – cesnak a cibuľu k nám priniesli starí Germáni, rajčiaky, tekvica a paradajky boli dovezené z Ameriky prostredníctvom Španielov a pohánka pochádza z oblasti Ázie (STOLIČNÁ-MIKOLAJOVÁ 2011). Tieto stretý s novými plodinami však prebiehali postupne, pôvodní obyvatelia Slovenska sa s nimi museli prv oboznámiť, naučiť sa ich pestovať a rozhodne nemali poruke luxus importu v ktorýkoľvek čas v roku z pôvodnej lokality výskytu, ako máme my teraz, čo viedlo k nášmu spohodlneniu a zanedbávaniu lokálnych zdrojov. Nie je nič neobvyklé vidieť vo veľkých obchodných reťazcoch nakupovať slovenské gazdinky jablká dovezené z Číny alebo španielske paradajky práve v mesiacoch, keď dozrievajú aj v našich podmienkach. Pokiaľ nezmeníme mentalitu a nezačneme revitalizáciu nášho postoja k prírode práve pri týchto každodenných maličkostiach, ťažko sa prepracujeme k efektívnemu riešeniu globálnych ekologických problémov.

Je nutné robiť osvetu, ukázať ľuďom nové riešenia a sami by sme mali byť iniciátormi zmien – podarujete susedovi kôš marhúl z vlastnej záhradky, on vám poskytne na revanš med a ani sa nenazdáte a múry, ktorými sa ľudia v dnešnej dobe obklopujú, začnú padať, bez finančných vkladov získate

domáce produkty a zlepšíte si vzťahy s okolím. Podobným spôsobom fungujú aj ekodedy – na princípe vzájomnej pomoci, podávaní informácií a zdieľaní niektorých zariadení a plôch (napríklad koreňová čistička sivej odpadovej vody).

Poľnohospodárske hľadisko – revolúcia jednej slamky

Naše konvenčné hospodárstvo sa nevedomky drží hesla „zabijame, aby sme mohli pitvať“. Polia prv vyklúčujeme, necháme pôdu obnaženú ako jazvu na tvári Zeme, sadíme prešľachtené odrody rastlín, ktoré celý život musíme hnojiť a chemicky postrekovať. Deštrukciu sa snažíme získať kontrolu nad prírodou, túžime násilne zistiť ako funguje a podrobiť si ju. Tento prístup bol efektívny nejaký čas, ale keď vidíme, že výnosy klesajú, lesy sa strácajú a pôda pod našimi poľami je mŕtva, musíme zvážiť nový prístup k poľnohospodárstvu.

Masanobu FUKUOKA (2007) tvrdí, že keď zmeníme spôsob akým pestujeme svoje potraviny, zmeníme svoje potraviny, zmeníme spoločnosť a zmeníme hodnoty. Tento priekopník pestovania obilia v kombinácii s ďatelinou dokázal, že citlivým prístupom k prírode a spoluprácou s ňou dokáže človek dosiahnuť ciele aj bez orania a používania chemikálií. Základom je kolobeh živín, udržanie vlhky v pôde ďatelinovou pokrývkou a symbióza rastlín s baktériami bez ohrozenia slnkom a vzduchom ako následkom orania a obnaženia pôdy.

Podľa Marca Bonfilsa sa dajú dosiahnuť touto metódou výnosy nad 100 q/ha, čo musí presvedčiť aj najväčších skeptikov, ktorí tvrdia, že obyvateľov miest nemožno nakrmiť z málo výnosných ekologických polí. Samozrejme metódu Fukuoka je treba upraviť pre rôzne krajiny – u nás na Slovensku sa jej venoval Ivan Lobík. Jedinou prekážkou, ktorá nás delí od aplikácie nových ekologických riešení, je neochota zmeniť zaužívané metódy od malička nám vštepované ako jediné správne.

Pestovanie na terasách je starou metódou využívanou pri pestovaní kávy, čaju, vínnej révy a zeleniny v Ázii, Afrike i Južnej Amerike (FUKUOKA 2007). Čo bolo funkčné roky, Európania mali tendencie zmeniť. Z terasovitých polí urobili svahy a humus sa začal odplavovať, pôda erodovať. Nastali lavíny, zosuvy pôdy

a záplavy, keďže terasy nezachytávali vodu a vyschnutá pôda nebola schopná valiacu sa vodu zadržať. Poznatky a skúsenosti našich predkov by sme mali rešpektovať a snažiť sa ich aplikovať aj na moderné poľnohospodárstvo, nepreberať univerzálne vzorce, ktoré môžu síce fungovať v iných krajinách a podmienkach, ale u nás môžu byť neefektívne, zatiaľ čo v kombinácii s poznatkami našich predkov môžeme dospieť k ekologickým, trvalo udržateľným a výnosným systémom pestovania najrôznejších plodín. V Českej republike sa rozmáha pestovanie pôvodných odrôd ovocných stromov, ktoré sú stavané na naše podmienky, znášajú naše zimy a odolávajú škodcom. Mnohé z týchto odrôd sú vysokej kvality, dobrej chute a nemajú náročnú údržbu, ale zo záhrad ich vytlačili rastliny z ponuky záhradníckych firiem, ktoré sa predbiehajú v snahe priniesť na trh zaujímavejšiu novinku. Množstvo pôvodných stromov a krov moja generácia už nepozná, i keď naše babičky ich mali bežne v záhradách – napríklad oskoruše, mišpule a driene. Tieto rastliny stále prežívajú mimo našich dvorov a záhrad, ponúkajú nám svoje plody pri prechádzke popri lese, no málokto im venuje pozornosť. Plody opadajú a stromy môžu len spomínať na svoje niekdajšie miesto v životoch dedinského obyvateľstva, keď sa okrem konzumácie v surovom stave využívali aj na prípravu džemov a lekvárov, konzervovanie a pálenie, ktoré má na Slovensku, hlavne v podhorských oblastiach, dlhú tradíciu – liehové destiláty sa na našom území vyrábajú od 12. storočia. V dnešnej máme na rozdiel od našich predkov ovocie a zeleninu dostupné po celý rok, avšak náš jedálny lístok sa zužuje (aj keď si to neuvedomujeme), keďže vynechávame pôvodné plodiny.

Prechod z konvenčného slovenského hospodárstva na ekologické metódy, pri ktorých je možné trvalá udržateľnosť, vyžaduje okrem zmeny myslenia aj množstvo trpezlivosti, ochotu bojovať s možným počiatočným neúspechom a isté finančné náklady, na ktorých návratnosť bude musieť poľnohospodár síce počkať, ale po stabilizácii nových systémov majú rýchlu návratnosť a sú schopné fungovať po generácie. Taktiež je nutné zdieľanie know-how, čo vyžaduje dávku nezištnosti a je asi najväčším problémom, keďže každému ide o čo možno najvyššie zisky.

Politické hľadisko – sebestačnosť ako politický čin

David Holmgren definuje sebestačnosť ako menej viditeľný spotrebiteľský bojkot, podkopávajúci podiel na trhu a psychosociálnu nadvládu centralizovaných ekonomík, ktoré podporujú závislé a disfunkčné správanie (HOLMGREN 2002). Niekedy si neuvedomujeme, že každý plod, čo oberieme z vlastnej záhrady, každý cent ktorý dáme predajcovi na trhu a každé rozhodnutie nekúpiť si nadbytok potravín v supermarkete môže mať zdrvivý dosah na veľké spoločnosti, pokiaľ sa k nám pridá dostatok ľudí, ktorí taktiež nechcú byť závislí od veľkých spoločností, ktoré nám prostredníctvom médií a reklám diktujú, ako máme žiť, ako máme kŕmiť naše deti a dávajú svojim brojlerovým kurčatám názvy „šťastné kura z babičkinho dvora“, aby umlčali naše svedomie, ktoré tuší, že okrem súdnosti pomaly strácame aj schopnosť rozhodovať sa sami za seba a brať zodpovednosť za svoje činy.

Niektorí ľudia vznesú námietky, že supermarkety ponúkajú ľuďom výhodné ceny, neporovnateľné s nákladmi na pestovanie zeleniny doma, keď zohľadníme prácu a čas ktorý do záhradky musí človek investovať. V Británii, kde je permakultúrny dizajn udržateľných sídel viac rozvinutý ako u nás na Slovensku, ľudia dokazujú že bez veľkej námahy v záhradke 4x10 m v radovej zástavbe je možné pokryť 40 percent spotreby potravín pre manželský pár. Pokiaľ nemáme možnosť dopestovať si rôznorodé potraviny sami, existujú už aj na Slovensku tendencie usilujúce o vytvorenie tzv. LETS systémov, založených na spolupráci ľudí v komunitách, ktorí ponúkajú svoje prebytky výmenou za prebytky iných ľudí, pomáhajú pri stretávaní sa ľudí s podobným zmýšľaním

a rozvíjajú obchod na lokálnej úrovni. Na Slovensku sú známe skupiny v Bratislave a Košiciach, o ich aktuálnom fungovaní však nemám informácie. LETS systémy v podstate fungujú podobne ako výmenný obchod na dedinách predtým, ako bola možnosť nákupu tovaru dennej spotreby v obchodoch. Ich založenie je jednoduché a vyžaduje len dávku odhodlania a komunitu ľudí prístupnú novým veciam.

Socioekonomické hľadisko – pre stromy nevidno les

Niekedy môže aj dobrý úmysel mať v konečnom dôsledku negatívny dosah na vec, za ktorú bojujeme – napríklad ekoaktivista sa rozhodne vzdať mäsa aby tým vyjadril svoju lásku k prírode. Avšak! Väčšina vegetariánov začne následne konzumovať veľké množstvá sóje, čo odhliadnuc od diskusií o jej genetickej modifikácii, nákladného dovozu z krajín ako Brazília, znamená podporovanie monokultúrnych sójových plantáží, čo z ekologického hľadiska predstavuje veľké plochy odlesnenej pôdy pokrytej jedinou plodinou, možnosť vodnej erózie, zvýšenie krehkosti ekosystému pre väčšiu šancu napadnutia chorobami a škodcami, znižovanie schopnosti zadržať vodu v pôde a, samozrejme, vedie k vyčerpaniu pôdy a tým pádom k jej hnojeniu. Každá minca má dve strany a je na nás, aby sme použili zdravý sedliacky rozum a uvedomili si, aké následky majú rozhodnutia, ktoré sme učinili. V tomto prípade je riešením pestrá strava a nielen nasledovanie trendov. (Aj vegetariáni majú možnosť výberu zo širokej škály plodín, stačí trochu fantázie.)

Naša spoločnosť by sa mala preorientovať z kvantitatívnej produkcie na zlepšenie kvality produktov a každý z nás by sa mal zamyslieť nad tým, či sa skutočne oplatí kúpiť daný produkt alebo podporiť ten-ktorý reťazec. Pohľad mladšej generácie

na kúpené produkty – ako na hodnotnejšie a prestížnejšie ako na doma dopestované – je tiež pomýlený a mal by sa zmeniť, pokiaľ jej chceme do budúcnosti odovzdať do rúk štafetu trvalej udržateľnosti sídel. Taktiež typický slovenský postoj „čo nie je moje, to ma netrápi“ by mala nahradiť snaha o spoluprácu a zdieľanie skúseností. Na Slovensku je už teraz možnosť vypomáhať na stavbách slamených a drevených domov, členstvo v organizáciách (napr. Občianske združenie ARTUR) a možnosť štúdia problematiky trvalo udržateľných sídel (napr. Permakultura CS, FA STU BA). Jediné, čo ľuďom chýba, je záujem. Podelením sa o skúsenosti s tvorbou permakultúrnych záhrad, lesných záhrad, technických noviniek v oblasti solárnej architektúry a podporou LETS systémov môžeme aj na Slovensku zmierniť následky, ktoré momentálna konzumná spoločnosť napáchala na našej krajine.

Vraví sa, že každý človek túži po sebe zanechať stopu. Po zmene nášho myslenia by pre nás malo byť úspechom práve naopak – žiť tak, aby sme po sebe stopu nezanechali a zachovali Gaiu pre naše deti a deti ich detí v čo najpôvodnejšom stave, aby na nás mohli spomínať v dobrom.

Literatúra

- FUKUOKA, M.: Revolučia jednej slamky. Alter Nativa, Nitra 2007.
- HOLMGREN, D.: Permaculture: Principles and Pathways beyond Sustainability. Holmgren Design Services, Drouin 2002.
- HOLZER, S.: Permakultura podľa Seppa Holzera. Alman, Brno 2011.
- STOLIČNÁ-MIKOLAJOVÁ, R.: Kuchyňa našich predkov. Veda, Bratislava 2001.
- WHITEFIELD, P.: How to make a forest garden. Permanent Publications, East Meon 2008.

Foto Ján Lacika

Stráže

Foto Ján Lacika

Región na severe východného Slovenska pomenovali Šarišom po významnom hrade postavenom na sopečnom kopci nad mestečkom Veľký Šariš. Milovníkom piva názov regiónu určite veľa vraví, lebo sa tak volá aj veľmi populárna značka slovenského piva. Medzičasom sa mocenské centrum regiónu presunulo z Šarišského hradu do neďalekého Prešova, z ktorého je dnes veľké a krásne mesto. Je pýchou Šariša s množstvom hodnotných zaujímavých pamiatok. V minulosti mal Prešov vážneho konkurenta v severnejšie ležiacom Bardejove. Podľa počtu a kvality pamiatok je Bardejov na tom predsa len lepšie. Nečudo, že ho zaradili do Zoznamu svetového kultúrneho dedičstva UNESCO. Čo všetko môže turistom ponúknuť malebný šarišský vidiek? V talóne má zvyšky stredovekých hradov, kaštiele, staré bane na ťažbu soli a drahých opálov, ale najmä vzácne drevené kostoly.

Región Šariš leží na severovýchode Slovenska, zaberá štyri okresy Prešovského kraja (Prešov, Sabinov, Bardejov a Svidník) a ak by sme sa držali jeho historických hraníc, potom by doň patrilo aj územie na východe okresu Stará Ľubovňa a západná časť okresu Vranov nad Topľou. My sa budeme držať ohraničenia regiónu súčasnými okresnými hranicami. Na severe Šariš siaha až po štátnu hranicu s Poľskom, západným susedom je Spiš. Na juh od Šariša sa rozprestiera Abov a najdlhšiu spoločnú hranicu má so Zemplínom na východe. Nie všetky hranice sú prírodné, najmä hranica zo Zemplínom je umelá, ale sformovaná a ustálená už v stredoveku.

Základná prírodná charakteristika Šariša je daná polohou na východnom krídle západokarpatskej klenby. Kompozícia nízkych pohorí a kotlín ale aj riečnej siete je usporiadaná do oválu na okraji Západných Karpát. Na území Šariša vyznieva rovnobežkový priebeh osí geomorfologických jednotiek a dominanciu nadobúda diagonálny až poludňákový smer. Celé územie je súčasťou takzvanej transverzálnej zníženej, ktorá predstavuje najslabšie miesto v bariére celého karpatského oblúka. Duklianský priesmyk (502 m n. m.) je najnižším miestom v hlavnom karpatskom hrebeni. Táto geomorfologická predispozícia determinovala ľudské aktivity na tomto území. Umožňovala komunikačné prepojenie severu a juhu Európy a vytvorenie významných historických ciest, na ktorých zbohatli šarišské mestá Bardejov a Prešov. Oslabená bariéra mala však aj negatívne dôsledky, priťahovala migrujúce

národy a vojská. Príklady nachádzame v oboch svetových vojnách.

Na území Šariša prevládajú nízke stredohoria, iba niektoré izolované horské masívy presahujú nadmorskú výšku 1 000 metrov. Na severozápade leží masívny Čergov s najvyšším vrchom Minčolom (1 157 m n. m.), južne od neho sa rozprestierajú tiež flyšové Levočské vrchy (Čierna hora 1 289 m n. m.). Na severe sa dvíha rozlohou nevelký masív Busova s rovnomenným najvyšším vrchom (1 002 m n. m.). Výraznú horskú bariéru vytvárajú sopečné Slanské vrchy na juhovýchode (Simonka - 1 092 m n. m.), jadrové pohoria sa dvíhajú na juhozápade - Branisko (Sľubica 1 129 m) a Čierna hora (Roháčka 1 029 m n. m.). Najväčšiu časť Šariša zaberajú geomorfologické celky Nízkych Beskyd (Ondavská vrchovina a Beskydské predhorie) tvorené dlhými dolinami a nízkymi medzidolinovými chrbtami. Vyšší a členitejší reliéf má Šarišská vrchovina a Bachureň. Osobitou geomorfologickou jednotkou Šariša je Spišsko-šarišské medzihorie. Predstavuje pozdĺžnu depresiu s lokálnymi eleváciami. V západnejšej časti vyčnieva pásmo skalnatých bradiel, v okolí Prešova sa sformoval zhluk typických vulkanických vyvýšenín s názvom Stráž. Najnižší a najmenej členitý reliéf má Košická kotlina, kde je aj najnižší bod regiónu pri obci Seniakovce (210 m n. m.).

Geomorfologické pomery predurčili klimatické charakteristiky Šariša. Nízky reliéf nie je prekážkou pre prienik vlhších vzduchových hmôt z Poľska a poludňákový smer dolín je určujúci pre prevládajúci

severný smer vetra. Riečna sieť je usporiadaná tak, že smeruje do kotlín a nížin na juhu. Regiónom pretekajú významné východoslovenské rieky - Torysa, Topľa a Ondava, ktorých doliny sú aj hlavnými sídelnými a komunikačnými osami.

V regióne Šariša s rozlohou 2 905 km² žije 335 796 obyvateľov (31. 12. 2010), čo predstavuje v slovenských podmienkach nadpriemernú hustotu zaľudnenia 116 obyv./km². Nachádza sa tu 7 miest a 281 vidieckych obcí. V mestách žije približne polovica populácie (49 %). V najväčšom meste regiónu Prešov býva 90 835 obyvateľov, čo viac ako počet obyvateľov zvyšných 6 miest regiónu dohromady (55,2 %). Druhým najväčším mestom je metropola horného Šariša Bardejov (33 362 obyv.), ďalšie v poradí sú okresné mestá Sabinov (12 622 obyv.) a Svidník (11 838). Najmenším mestom regiónu sú Giraltove (4 179 obyv.), len o málo väčšie sú mestá Veľký Šariš (5 289 obyv.) a Lipany (6 484 obyv.). Charakteristickým znakom osídlenia Šariša je veľmi veľký počet vidieckych sídel, nikde na Slovensku nie je taká veľká koncentrácia dedín ako v okolí Prešova a Sabinova. Ide zväčša o menšie obce s počtom obyvateľov pod tisíc. Výnimkou je niekoľko väčších dedín, najväčšou z nich sú Jarovnice (5 598 obyv.) v okrese Sabinov. Najväčšou obcou okresu Prešov sú Ľubotice (3 092 obyv.), v okrese Bardejov je najväčší Zborov (3 134 obyv.) a v okrese Svidník Kračúnovce (1 174 obyv.), na severovýchode Šariša sú aj najmenšie obce dokonca v celoslovenskom meradle - Príkra a Šarbov (12 obyv.).

Prešov

Metropola Šariša je tretím najväčším mestom Slovenska. Na jeho prosperite sa v minulosti podieľal najmä obchod s vínom, ktorý sa naplno rozvíjal najmä vďaka výsadám slobodného kráľovského mesta z roku 1299. Stredoveký Prešov sa sformoval podobne ako Košice okolo rozľahlého vretenovitého námestia. Jeho dominantou je monumentálny gotický Kostol sv. Mikuláša zo 14. st. s vysokou vežou poskytujúcou turistom nádherný výhľad. Významnou pamiatkou námestia je budova bývalého evanjelického gymnázia, na ktorom v 17. st. pôsobili uznávaní vzdelanci. Vďaka nim získal Prešov hrdú prezývku „Atény nad Torysou“. Na nároží budovy je umiestnená pamätná tabuľa obetiam smutne slávných prešovských jatiek, ktoré v roku 1687 spôsobil nenávidený cisársky generál Antonio Caraffa. Za raritnou pamiatkou sa musíme vydať na juh historického centra Prešova. V roku 2003 uložili v gréckokatolíckom katedrálom chráme sv. Jána Krstiteľa vzácnu kópiu slávneho Turínskeho plátna. Originál plátna, do ktorej bolo podľa legendy zabalené Ježišovo telo po sňatí s krížom, nie je prístupný verejnosti. O to vzácnejšie sú kópie, ktoré sú vo svete len štyri. Okrem Prešova ďalšie sú v Turíne, Jeruzaleme a Vilniuse. Pohľad na Prešov zhora umožňuje Kalvária na okrajovom vršku Šarišskej vrchoviny.

Solivar

Už v stredoveku vyvierali na úpätí Slanských vrchov pri Prešove soľné pramene, z ktorých sa získavala soľ. V roku 1572 sa tu začalo s hlbinnou ťažbou. Pozvali si na to nemeckých kolonistov, ktorí tu založili banskú osadu Soľná Baňa. Z nej sa neskôr vyvinul Solivar (dnes mestská štvrť Prešova). Zatopenie baní podzemnou v roku 1752 si vyžiadalo novú technológiu dobývania minerálu. Soľná baňa sa zmenila na podzemné soľné jazero. To si vyžiadalo uplatniť dovtedy nepoužívanú technológiu – začalo sa čerpanie soľanky v kožených mechoch pomocou čerpadla poháňaného koňmi alebo volmi, ktoré sa nazýva gápeľ. Jeden z historických gápeľov nad ťažbou Leopold z 19. storočia sa zachoval dodnes a je prístupný verejnosti. Okrem toho sa zachoval soľný sklad, varňa František, zásobníky soľanky, tzv. čeretne, klopačka, Kaplnka sv. Rocha. Soľanka sa donedávna získavala z luhovacích vrtov situovaných na pahorku východne od Solivaru. Miestom nádherného výhľadu je neďaleký Zbojnický hrad postavený na kopci nad Ruskou Novou Vsou.

Prešov

Foto Ján Lacika

Dubník

Na Dubníku v Slanských vrchoch boli v minulosti ložiská drahého opálu svetového významu, do objavenia nových nálezísk v Austrálii a Mexiku boli najväčším zásobovačom drahých opálov na svetových trhoch. Dubnícke opály vynikajú tzv. opalescenciou, čiže dokonalou hrou farieb. Veľkému záujmu sa tešili medzi bohatou aristokraciou, zvlášť si ho obľúbili členovia rodiny cisára Napoleona. Najslávnejší opál Oheň trójsky zdobil cisárovnu Jozefínu. Dosaď najväčší opál s menom Harlekýn nájdený v roku 1775 bol ohodnotený na 700 tis. holandských guldenov. Dnes je v múzeu vo Viedni. Dubnícke bane prežívali zlaté časy v rokoch 1845 až 1880, keď bol ich nájomcom viedenský klenotník S. Goldschmidt a po ňom jeho dedičia. Podarilo sa mu získať opály uviesť na svetové trhy a dať im svetovú slávu. S ťažbou sa skončilo v roku 1922. Dodnes sa zachoval napríklad portál štólne Jozef a niekoľko vedľajších vchodov do podzemia. Lesnou asfaltkou sa dá dôjsť k portálu štólne Viliam, v ktorej v 1889

objavili hniezdo opálov nazývané Gizelina kaplnka. Tu sa naskytá jedinečná možnosť vstúpiť do podzemia opálových baní. Okolie Dubníka je výborným miestom na pešiu turistiku po zalesnených Slanských vrchoch. Cesta sem od Prešova prechádza cez obec Kokošovce, ktorá je známa vďaka tzv. kokošovským dubom. Kvalitná drevena sa využívala na výrobu lodných sťažňov.

Kapušany

Nad malebnú krajinu v okolí Prešova sa dvíha zoskupenie izolovaných vrchov s názvom Stráže. Sú pozostatkom neogénnej vulkanickej činnosti. Celodenným peším výletom možno spoznať všetky významné vrcholy vrátane Zámčiska v najvýchodnejšej časti, kde stoja zrúcaniny Kapušianskeho hradu. Prvý románsky hrad dal v 13. storočí zbúrať kráľ Karol Róbert, lebo jeho majiteľ stál na strane porazenej šľachty v Bitke pri Rozhanovciach. V roku 1420 tu postavili gotický hrad, ktorý neskôr prestavali na renesančnú pevnosť. Počas Rákocziho povstania v roku 1709 hrad vyhodili do povetria. K hradbám zrúcaniny vedie z Kapušian strmý chodník. Svah, po ktorom stúpa, je zosuvný, čo spôsobuje obyvateľom obce veľké problémy.

Lipovce

Na pomedzi Braniska a Bachurne sa rozkladá nádherná dolina s mnohými prírodnými zaujímavosťami. Západne od Lipoviec sa do vápencov zahĺbil potok a vytvoril bizarnú dolinu nazývanú Lačnovský kaňon. Na východnom svahu doliny sa zachovali nepatrné zvyšky

Dubnícke opály

Foto Ján Lacika

stredovekého hradu. Hore dolinou stúpa chodník až do obce Lačnov so zachovalou ľudovou architektúrou. Odtiaľto možno v túre pokračovať na vyhlídkový hrebeň masívu Bachureň a navštíviť jaskyňu Zlá diera. Poniže Lipoviec vyviera známy minerálny prameň Salvátor, v neďalekom Šindliari stojí starobylý kostolík. Vstup do doliny stráži obec Fričovce, kde sa podarilo zmeniť ruinu kaštieľa na pekný hotel.

Veľký Šariš

Mestečko Veľký Šariš vzniklo ako podhradská osada hradu Šariš, ktorý bol správnym centrom Šarišskej stolice. Hrad vybudovaný v 13. st. na výraznom sopečnom kopci patril medzi najväčšie hrady v Uhorsku. V roku 1660 zmenil sa po výbuchu pušného prachu zmenil na ruiny. Okrem gotického Kostola sv. Jakuba si pozornosť zaslúži Kaplnka sv. Alžbety a sv. Kunhuty so zachovalou stredovekou freskou. Novou akvizíciou Veľkého Šariša je Mestské múzeum a galéria. V meste stojí známy pivovar vyrábajúci populárne pivo značky Šariš. Na postupne renovovaný Šarišský hrad vedie náučný chodník.

Sabinov

Okresné mesto Sabinov na rieke Torysa vystihuje prezývka „malý Prešov“. Má so svojim väčším a slávnejším susedom veľa spoločného. Má podobne usporiadané historické centrum s veľkým vretenovitým námestím a zachovalými mestským hradbami s pôvodnými baštami. V strede námestia stojí gotický kostol zo 14. storočia, kaplnka a historická budova bývalého

Historická radnica v Bardejove

lýcea. Jeden z obchodov na námestí svojim vzhľadom pripomína, že tu nakrúcal oskarový film *Obchod na korze* s Jozefom Kronerom v hlavnej úlohe. Sabinov je východiskom do rekreačnej oblasti Drienica-Lysá v blízkom pohorí Čergov, ktoré ponúka výborné podmienky na pešiu turistiku a lyžovanie.

Bardejov

Bardejov je centrom horného Šariša, má zachovalé historické jadro uzavreté do takmer súvislých mestských hradieb s množstvom hodnotných kultúrno-

historických pamiatok. Označuje sa za najgotickejšie slovenské mesto. Od roku 2001 je Bardejov zapísaný na Zoznam svetové kultúrneho dedičstva. Centrálné námestie obdĺžnikového tvaru je obstané historickými meštianskymi domami, vnútri námestia stojí gotický Kostol sv. Egídia a renesančná budova radnice, v ktorej sú dnes hodnotné zbierky Šarišského múzea. Bývalá budova humanistickej školy blízko kostola bola v 16. storočí jedným z hlavných centier kultúry a vzdelanosti v strednej Európe. Dnes je sídlom hudobnej školy. Zaujímavý výhľad na historické mesto je z Kalvárie na kopci na východnej strane.

Bardejovské Kúpele

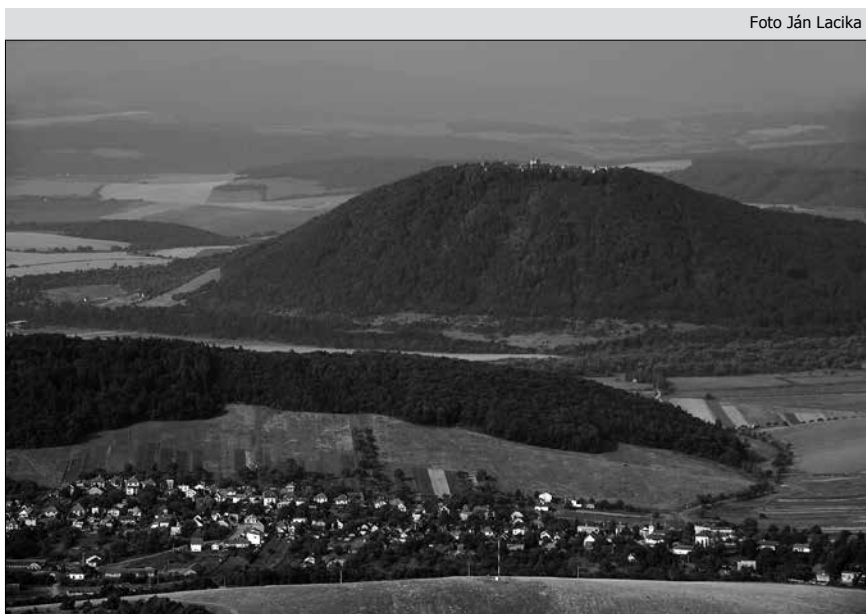
Bardejovské kúpele sú administratívnu súčasťou Bardejova, ležia v prírodnom prostredí na úpätí masívu Busova. Voda zo 17 prameňov sa využíva na liečbu chorôb tráviaceho ústrojenstva, nešpecifických chorôb dýchacích ciest a chorôb z povolania. V kúpeľoch sa liečila rakúsko-uhorská cisárovná Sisi. V kúpeľnom areáli je od roku 1956 skanzen s rozlohou 1,5 ha, mapujúci ľudovú architektúru Šariša a horného Zemplína. Jeho súčasťou sú dva drevené kostoly jeden bol prenesený z Mikulášovej, druhý pochádza zo Zboja. Prehliadku skanzenu môžeme obohatiť o návštevu národopisnej expozície vo vile Rákoci stojace blízko vchodu. V zime je k dispozícii lyžiarsky areál.

Hervartov

Väčšina drevených kostolov na východe Slovenska patrí gréckokatolíckej cirkvi. Najstarší z nich v Hervartove je rímskokatolícky, zasvätený sv. Františkovi z Asissi. Vznikol okolo roku 1500. Líši sa od ostatných chrámov v okolí architektonicky aj liturgicky. Má dvojdielnu dispozíciu, nemá ikonostas, ale hlavný oltár, so vzácnymi gotickými obrazmi z druhej polovice 15. storočia. Veľmi cenný je aj tabuľový obraz *Posledná večera* z roku 1653. Obec je výhodným východiskom na túry do pohoria Čergov.

Gabolto

Šarišská obec Gabolto na úpätí Busova je známym pútnickým miestom. Pútnický areál sa rozprestiera okolo gotického Kostola sv. Vojtecha. Okrem tradičných pútí sú tu aj netradičné stretnutia pútnikov, napr. rómske púte či púte mužov. V poslednej obci doliny sa nachádza drevený Kostol sv. archanjela Michala z 18. st. Chrám patriaci gréckokatolíckej cirkvi má vnútri ikonostas z 19. storočia. Nie je jediný drevený kostol

Šarišský hrad

v okolí Bardejova, ďalšie nájdeme v obciach Lukov, Krivé, Jedlinka, Kožany, Hervartov a Tročany. Neďaleko Gaboltova leží aj obec Cígeľka, pri ktorej vyviera prameň minerálnej vody plnenej do fliaš. Cígeľka nie je bežnou stolovou minerálnou vodou. Má výrazne slanú chuť a používa sa pri liečbe chorôb zažívacieho traktu.

Zborov

Zborov je jedna z najväčších obcí horného Šariša. Vznikla ako podhradská osada pod rovnomenným hradom, ktorý bol v minulosti sídlom rozsiahleho panstva. Vznikol už v 11. storočí, v 16. storočí ho prestavali na renesančnú pevnosť podobnú talianskym kastelom. V roku 1666 sa na hrade oženil František I. Rákoczi s Helenou Zrínskou. Na svadbe sa stretli magnáti a dohodli sa na tom, že pripravia Vešeléniho sprisahanie. Po jeho potlačení cisárske vojsko hrad ušetrilo, ale povstalecké náklady v ňom stále tleli. Vdova Helena sa vydala za ďalšieho vzbúrenca Imricha Thókölyho. Nasledujúci príchod cisárskych vojsk do Zborova skončil horšie, generál Schulz hrad dobyl a nechal vyhodiť do povetria. V okolí Zborova sa v 1. sv. vojne odohrali ťažké boje, mnoho obetí týchto bojov sú pochované na cintoríne na svahu kopca oproti hradnému návršiu. Neďaleko Zborova je známe lyžiarske stredisko Regetovka, v lete sa tu opláti navštíviť Regetovské rašelinisko.

Svidník

Kraj pod Duklou ponúka návštevníkom dva typy pamätihodností, drevené kostoly a pamätné miesta bojov druhej svetovej vojny. Oba nachádzame v okresnom meste Svidník. Na kopci nad mestom stojí

Foto Ján Lacika

Foto Ján Lacika

Údolie smrti

národopisná expozícia Múzea ukrajinsko-rusínskej kultúry, súčasťou atraktívneho skanzenu je drevený Kostol sv. Paskarevy, prenesený z obce Nová Polianka. Vedľa svidníckeho skanzenu sa nachádza amfiteáter slúžiaci na tradičné Slávnosti kultúry Rusínov a Ukrajincov na Slovensku. V budove Vojenského múzea, ktoré má netradičný tvar podobný protitankovej míne, sú expozície venované karpatsko-duklianskej operácii, ktorá bola jednou z najväčších počas 2. sv. vojny. Múzeum má aj externú expozíciu, na lúke pod kostolom je rozmiestnená ťažká bojová technika vrátane vojenského dopravného lietadla.

Ladomirová

Na severovýchode Slovenska nachádza 27 drevených kostolov vyhlásených za národnú kultúrnu pamiatku. Najväčšia koncentrácia nádherných ľudových sakrálnych stavieb sa nachádza v okrese Svidník. Dva z nich sú zapísané do Zoznamu svetového kultúrneho dedičstva UNESCO. V Ladomirovej stojí Chrám sv. Michala archanjela od roku 1742. Jeho stavitelia neboli obmedzení terénom, na rovnej lúke vybudovali chrámový komplex väčšieho rozmeru ako obvykle. Do priestoru

uzavretého drevenou ohradou so šindľovou strieškou sa vchádza drevenú vstupnú bránu s cibulovitou strechou. Okrem chrámu sa tu nachádza samostatne stojaca drevená zvonica a starý cintorín s peknými drevenými a kovovými krížmi. Kostol má tradičnú trojpriestorové usporiadanie. Babinec sa nachádza pod mohutnou vežou, loď a presbytérium zastrešujú stupňovité šindľové strechy zakončené barokovými vežičkami s cibulami a kovovými krížmi.

Bodružal

Chrám zasvätený sv. Mikulášovi v obci Bodružal je tiež na zozname pamiatok UNESCO. Patrí medzi najstaršie chrámy východného obradu, postavili ho v roku 1658. Architektonicky ho zaraďujú medzi stavby lemkovského typu, vyznačuje sa však osobitým konštrukčným riešením. Na západe stojí obdĺžnikový babinec zastrešený nevysokou vežou. Šírka lode je rovnaká, ale strop je vyšší, zastrešuje ju stupňovitá šindľová vežička. Zakončenie vežičkou s makovičkou, kužellovitou strieškou a kovovým krížom majú strechu všetkých troch základných priestorov. Na barokovom interiéri kostola sa nešetrilo polychrómiou, zlatením a striebrením zariadenia. Ikonostas zhotovili v roku 1794, niektoré časti výzdoby lode a svätyne sú ešte o sto rokov staršie. V okolí sú ďalšie drevené kostoly v Miroli, Šemetkovciach, Dobroslave, Príkrej, Hunkovciach, Korejovciach, Krajnom Čiernom, Nižnom a Vyšnom Komárniku.

Vyšný Komárnik

V blízkosti hraničného priechodu do Poľska v Duklianskom priesmyku sa nachádza Vojenské prírodné múzeum. Dokumentuje udalosti z roku 1944, keď sa tu odohrali ťažké boje Karpatsko-duklianskej operácie medzi nemeckými fašistami a Červenou armádou. Bývalé bojisko, na ktorom našli smrť desiatky tisíc vojakov, sa zmenilo na rozsiahle pietne miesto. Areálu dominuje pamätník vysoký 28 metrov a cintorín, ktorom pochovali 1 265 padlých príslušníkov 1. čs. armádneho zboru. Duklianske bojisko vidno z nadhľadu z vyhlídkovej veže alebo priamo po prechádzke po vyznačenej trase vedúcej k bunkrom a voľne v krajine rozmiestnenej ťažkej bojovej technike. Odbočením z cesty od Svidníka na Duklu do obce Kapišová môžeme navštíviť Údolie smrti, kde sa v ťažkých tankových operáciách o každú piad' zeme.

Ján Lacika